

FRANJEVAČKO POKRAJINSKO FILOZOFSKO UČILIŠTE I RUKOPISI U SINJU DO AUSTRIJSKE REFORME ŠKOLSTVA

VICKO KAPITANOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu

UDK 271.3 (497.5 Sinj)
1 (091)
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 29. 3. 2007.
Prihvaćen: 18. 5. 2007.

Sažetak

U Franjevačkom samostanu u Sinju, u bogatoj rukopisnoj baštini, čuva se i nekoliko filozofskih rukopisa. Da bi se identificirali njihovi autori i prepisivači, bilo je potrebno rekonstruirati tko su bili lektori i studenti sinjskoga provincijskoga učilišta. Proučavanje je pokazalo da je među njima bilo nekoliko izrazito učenih ljudi, kao što su Marijan Lekušić, Jeronim i Petar Filipović, Andrija Stančić, Bartol Ribarević, Bonaventura Bilušić i Josip Marijan Glunčević. Analiza rukopisa pokazala je da je jedan dio rukopisa prispio u Sinj s drugih učilišta. Autor naročito ističe tri rukopisa iz XVIII. stoljeća (nepoznatoga autora, Petra Lipovca i Andrije Stojčevića) koji odaju povezanost između hrvatskoga sjevera i juga. Posebnu pozornost zaslužuje i jedna od brojnih prerada djela *Disputationes in octo libros physicorum Aristotelis*. U svakom slučaju sinjski su rukopisi vredniji za upoznavanje shvaćanja, mišljenja, i životnih stavova njihovih autora i mentaliteta vremena nego oštine filozofske misli.

Ključne riječi: školstvo, filozofija, franjevci, Sinj, lektori, studenti, rukopisi, priručnici

Franjevački samostan u Sinju vuče svoj korijen od samostana u Cetini »pod Sinjem« što ga je osnovao hrvatski plemić Ivan Nelipić, a potvrdio, posebnom bulom 1357. godine, papa Inocent VI. Taj je samostan pripadao Franjevačkoj bosanskoj vikariji i bio središte Cetinske kustodije, kojoj su osim sinjskoga kasnije pripadali samostani u Klisu, Skradinu, Visovcu, Vrlici, Kninu i Karinu. Samostan i crkva stradali su u požaru koji su 1490. podmetnuli turski pljačkaši. Za obnovu se zauzeo papa Inocent VIII, ali se franjevci pod Sinjem nisu mogli puno održati. Samostan je ponovno zapaljen

1513. godine. Iluminirani kodeks Biblije iz XIII. st. zaplijenjen u turskom taboru poslije glasovite bitke kod Siska 1593. (sada u Madridu) svjedoči o povlačenju franjevacu prema sjeveru, a ostaci arhiva toga samostana koji se danas čuvaju u Frančiškanskom samostanu u Ljubljani svjedoče o povlačenju prema Senju i Trsatu, kamo su se povukli i kliški uskoci.¹

Franjevačka vikarija Bosna Srebrena dobila je 1517. naziv provincije, a prije nego se 1735. promjenom političkih prilika, razdijelila na dvije provincije djelovat će u zemljama pod vlašću turskih sultana, Habsburgovaca, kao hrvatsko-ugarskih kraljeva i mletačkih duždeva.

Počeci školstva u Sinju

Može se samo pretpostaviti da je u samostanu »pod Sinjem«, kao u središtu kustodije, već u kasnom srednjem vijeku djelovala niža samostanska škola za dječake koji su željeli postati redovnici, jer su takve škole postojale u mnogim samostanima. U vrijeme morejskoga rata (1684–1699), nakon više od sto i pedeset godina od uništenja samostana njihovih prethodnika, ne znajući više ni gdje su mu bili temelji, novi naraštaj franjevca pobjegao je, u strahu od Turaka, 1687, s okolnim stanovništvom, iz Rame u Dalmaciju. Nisu se mogli zadržati u razrušenom Sinju pa su se nastanili u ostacima nekoć slavne benediktinske opatije na Sustipanu u Splitu. Na temelju sačuvanih dokumenata ne može se zaključiti jesu li tu pokušali uspostaviti neko učilište. No kako je među izbjeglicama iz Rame bio i »đak« fra Luka Vukasović, negdje je trebao završiti školovanje.²

¹ O samostanu usp. J. SOLDI, »Cetina – srednjovjekovna županija i knežstvo Nelipića«, *Sinjska spomenica 1715–1965*, Sinj, 1965, str. 81. M. ŽUGAJ, *I conventi dei minori Conventuali tra i croati dalle Origini fino al 1500*, Roma, 1989, str. 152. Vlasništvo kodeksa u nacionalnoj biblioteci u Madridu dokazuje bilješka na f. 616^r: »Haec Biblia est loci Sancte Marie de Cetina Fratrum Vicarie Bosne« [Ova Biblija pripada samostanu braće Svete Marije u Cetini, Bosanske vikarije]. O ostacima arhiva u Ljubljani usp. G. ČREMOŠNIK, »Ostaci arhiva Bosanske franjevačke vikarije«, *Radovi naučnog društva BiH*, knj. III, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 2, Sarajevo, 1955. str. 5–56.

² Popis izbjeglih franjevacu iz Rame donosi, prema sjećanju, P. Filipović u ljetopisu *Pismosaraniscte illitti pisnicza od početka manastira ramskoga u Bosni, prinescegnja onni fratara u Sign, gniova u Signu naseglienja i nevoglia koje podnesosce i u Bosni i u Dalmaczii. Spisano od fra Petra Filippovichia esdiffinitura godiscta Gospodinova 1756*. (Arhiv Franjevačkoga samostana u Sinju, rkp.10, f. 4^v). Uz popis Filipović dodaje: »Bilo ji je i josc alli se od svih ne spomignem.« Nije isključeno da je bio još i neki »đak« franjevac. Prema provincijskim spisima provincijski je kapitul 1697. ostavio provincijskom ministru da po

Kad se narod koji su doveli iz Rame nastanio u Cetini i dijelu Zagore, franjevci su pokušavali u Sinju izgraditi novi samostan. Još samostan nije bio izgrađen, a crkva ni započeta kad je 1698. samostanska obitelj iz opatije Sustipan u Splitu prešla, uz potporu mletačkih vlasti, a bez odobrenja provincijske uprave, u ševarom pokrivene nastambe u Sinju. Provincijal s definitorijem osudio je u rujnu 1698. u Velikoj taj njihov čin, proglašivši ih otpalim od Provincije.³ Vjerojatno je ta skupina uspjela uvjeriti upravu Provincije u opravdanost svoga postupka, pa već sljedeće godine, 28. lipnja 1699, definitorij Provincije, okupljen u istom samostanu, naziva Sinj samostanom i određuje mu gvardijana Stjepana Vučemilovića.⁴ Iz samo nekoliko sačuvanih onodobnih spisa nemoguće je zaključiti je li postojalo i filozofsko učilište, jer je definitorij Provincije prepustio imenovanje lektora provincijalu, pa nemamo pribilježjenih imena tadašnjih lektora ni mjesta studija.⁵

U franjevačkom redu učilišta su se naime dijelila na generalna i pokrajinska. Generalna su stajala pod izravnom upravom Reda. Pokrajinska ili provincijska bila su pod upravom pojedinih provincija kojima su pripadala. Jedna i druga ravnala su se općim odredbama Reda. One su propisivale tijek školovanja i natječaje za lektore.⁶ U Bosni Srebrenoj takva su učilišta osnivana na području kršćanskih država u Ugarskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Na generalnim učilištima mogli su studirati studenti iz raznih provincija,

svojoj volji imenuje provincijske lektore moralne teologije ili kanona. Arhiv Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Splitu (=AFPPPOS), S2 [Archiviolum], f. 12^v. Čini se da se ipak ne može govoriti o učilištu u pravom smislu te riječi.

³ AFPPPOS, S2 [Archiviolum], f. 15^{r-v}. Odluka doslovno glasi: »In Dei nomine, Amen. Quandoquidem nos subscripti Patres in veritate comperimus familiam Ramensem nostrae provinciae Bosnae Argentinae n(on) modo suo legitimo superiori Ad(modum) R(e)v(eren)do P(at)ri N(ost)ro Pro(vincia)li n(on) obtemperaverit, verum etiam indebito modo Provinciae decreta violare multocies pertinaciter praesumpserint propterea singulis nostrae Provinciae locis advertendum damus dictae Ramensis familiae Patres et Fratres membra recisa esse a Provincia nostra et rejecta atque prostituta intelligantur. Datum Velicae in conventu nostro S. Augustini die ... mensis Septembris anno 1698.«

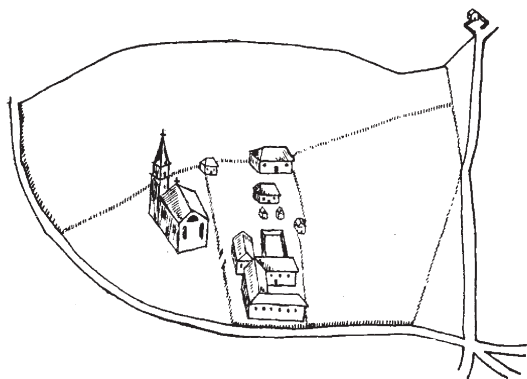
⁴ AFPPPOS, S2 [Archiviolum], f. 18^r. U spisu se naziva Vučković (Vuskovich) no zacijelo se radi o pogrešci jer je 20. rujna 1700. upisan pravilno kao Vučemilović (f. 22^v). Ubili su ga Turci u Otoku za vrijeme Maloga rata 1715. Usp. P. Filipović, *Pismosaranište*, f. 4^v.

⁵ AFPPPOS, S2 [Archiviolum], f. 18^v. Odluka je glasila: »Vicarii [i. e. conventuum et residentiarum], lectores philosophiae, lectores canonum ac magistri clericorum remittuntur arbitrio et prudentiae admodum reverendi Patris Provincialis.«

⁶ Usp. V. KAPITANOVIĆ, »Franjevci među hrvatskim narodom i njihovo prosvjetiteljsko djelovanje«, *Uloga Katoličke crkve u razvoju hrvatskog školstva* (priredili: M. Pranjić – N. Kujundžić – I. Biondić), Zagreb, 1994, str. 49–66.

a lektori su birani natječajem iz čitavoga Reda. Upravna tijela pojedinih provincija ostavljala su ponekada provincijalima da oni, za pokrajinska učilišta, raspišu natječaje prema odredbama Reda i imenuju lektore. Zbog toga se više puta u izbornim spisima ne nalaze imena lektora, već jednostavna naznaka: *providebitur* (providjet će se).

Poslije bečkoga (1683–1699) i morejskoga (1684–1699) rata Franjevačka provincija Bosna Srebrena naglo je napredovala. To se očitovalo i u obrazovnom sustavu. Na oslobođenom području od Budima do Jadrana otvoreno je više učilišta. U Sinju su franjevci 1709. dovršili izgradnju crkve i samostana. Bio je to sklop skromnih građevina pokrivenih šimlom i ševarom. I uz takav samostan ipak je proradila škola. Pohađali su je dječaci koji su namjeravali postati franjevci. Vjerojatno se u njoj učilo od osnova pisanja do gramatičkog školovanja koje bi donekle odgovaralo današnjem srednjem školovanju. Uz samostan je bila posebna kuća sa spavaonicom za dječake. Fra Petar Filipović opisuje kako je na Novu godinu 1715, kada je on kao dvanaestogodišnjak bio u toj školi, učenik Ivan Dedić Matin, dok je ujutro rano uz voštanicu čitao knjigu, zapalio spavaonicu, a potom se požar proširio i na ostale djelove samostana.⁷ Iste 1715. godine u takozvanom »Sinjskom ratu« bosanski mu-

Slika 1. *A. Benoni: Samostan u Sinju 1703.
Kuća za dječake u sredini*

⁷ Arhiv Franjevačkoga samostana u Sinju, rkp. 10, P. Filipović, *Pismosaranište*, f. 5^{r-v}: »Godine 1715. u jutro na mlado lito, u zdravu Mariu, izgori manastir, illiti kuchia svetoga Frane. Ovde chiu ti sve potanko kazat, jer sam i ja ondi ditetom od dvanajest godina bio. Bisce kuchicza od zapada Manastira, plotom opletena, a scevarom obscivena i pokrivena, u kojoj ditz manastirska lexahu, pokraj gnje pech pokrivena scimlom i kuxina, sve blizu kuchie vellike scevarom pokrivena. Dite Ivan siin Mattia Dedichia, rečeneoga Lokme (koji pak bih fratar, i u Kninu od debele nemocchi misnikom umri) prilipi uxganu svichiczu vosctenu k'plottu i poče gledat u knjighe. Svichia dogorivsci do plotta otiscze se od pruta, zapadde goruchia u plott. Dite nemoguchi je pria dobavit da ju izmakne scevar uffati oggagn, buknu u jedan čas kuchicza i dade plamen. Kud chie nesreihia! Punu vitar od Sutine, naghna plamen

slimani su sve spalili. Dio franjevaca povukao se s braniteljima u tvrđavu, a ostali su izbjegli u Split.

Filozofsko učilište u izbjeglištvu

Izbjegli su se sinjski franjevci u početku nastanili u Splitu, u nekoj palači u gradu.⁸ Bratovština Gospe od Poišana, nedaleko gradskih zidina, ustupila im je na uporabu crkvu kojom se služila. Definitorij koji se sastao sljedeće 1716. godine u Našicama odredio je za sinjskoga gvardijana fra Pavla Vučkovića,⁹ no mislilo se zapravo na sinjsku samostansku obitelj u izbjeglištvu u Splitu.¹⁰

Oslobađanje Sinja franjevci i puk promatrali su kao posebnu Božju milost. Sinjski izbjegli franjevci vratili su se djelomično iz Splita u Sinj. No držali su potrebnim imati područnu kuću i u Splitu kamo su dolazila i njihova subraća, župnici, zbog različitih potreba, tim više što je razrušeni samostan u Sinju trebalo osposobiti za stanovanje. U palači u koju su se naselili franjevci su nastavili s odgojem mladeži koju su doveli iz Sinja. Da je u njoj postojala i gramatička škola, jasno je iz Filipovićeve ljetopisa u kojem kaže da je i on tu »dietetom« i »đakom« bio.¹¹ Godine 1718. tu je postojalo

na pech, a s pechi na veliku kuchiu; u malo vrimenta sve se saxga. Osta sama Czarqua, kogni i stalla, a ostalo sve izgori.«

⁸ Petar Filipović, koji je i sam boravio u toj palači i u njoj studirao piše doslovno: »U Splitu u gradu u jednom Palazu pribivasce osam godina [...]« (FILIPOVIĆ, *Pismosaranište*, f. 5^v [p. 6].) Crnica bilježi kao vjerojatno mišljenje da se palača nalazila kraj kapele sv. Martina uz Porta Aurea Dioklecijanove palače i za to navodi arhivsku potvrdu (CRNICA, str. 16). Provjeravajući navedeni dokument nisam mogao ustanoviti točnost njegove tvrdnje. Tu se jedino navodi da su prebivali u nekoj palači. »[...] Fratres Signienses Spalati, in obsidione Signensi 1716 a Turcis pulsı, in uno palatio moram ducentes [...]« (AFPPOS, S2 [Archiviolum], f. 120^r [p. 239 (243)]). Teško je povjerovati da je Crnica od latinskoga akuzativa *moram* pročitao *Martini* i shvatio tekst pogrešno.

⁹ AFPPOS, S2 [Archiviolum], f. 92^r.

¹⁰ AFPPOS, S2 [Archiviolum], f. 93r. Od filozofskih studija spominju se samo slavonsko-srijemska učilišta u Osijeku, Požegi, Petrovaradinu i Đakovu. Zanimljivo je da su sva četvorica nastavnika već otprije radila na tim učilištima. U Dalmaciji se ne spominje nijedno filozofsko učilište. U Šibeniku je filozofsko učilište osnovano najkasnije 1699, a tada mu je na čelu bio lektor filozofije fra Ante Marković, a vjerojatno je djelovalo i makarsko, osnovano 1708, AFPPOS, S2 [Archiviolum], f. 97^v.

¹¹ Magistar tih dječaka 1718. bio je fra Ljudevit Dvojkić iz Iloka. AFPPOS, S3 [Acta F. Surković], f. 111^r i 114^r. (Crnica pogrešno piše iz Wilacha/Beljaka).

i bogoslovno učilište za koje su izabrani lektori fra Ante Bandić i fra Lovro Sitović.¹² Otkada datira filozofija, nije jednostavno reći. U svakom slučaju učeni fra Lovro Sitović preuzeo je 1715. predavanja iz filozofije u biskupijskomu sjemeništu, gdje ga je nakon njegova trogodišnjega tečaja, kada je on počeo predavati bogoslovlje, naslijedio fra Marijan Lekušić.¹³ Nadbiskup Cupilli promatrao je njihov rad i ozbiljno je računao na franjevce, kako se može vidjeti iz njegovih pisama.

»[...] Gospodin Bog u mudrosti poklona dostojnoj obično izvodi iz nesreće našu braću. Dopustio je da god. 1715. budu razrušeni crkva i samostan u Sinju, da bi serafinski Red imao zgodu podignuti u ovom gradu jednu dičniju ustanovu. To će biti učilište, gdje će se s redovničkom mladeži i crkvena moći okoristiti, a nauči će se umnožiti čestim raspravama, jer ovdje ima dosta časnih i mudrih osoba. Da zadovoljim velikoj ljubavi, koju gojim prema Redu Vaših Očinstva, i brizi koju sam dužan prema svom svećenstvu, a osobito za napredak mog sjemeništa, posvećena danas izgledom, a izučena riječju O. Lovre iz Ljubuškoga (Sitovića), molim najodlučnije i najpouzdanije taj časni zbor [definitorij], neka odluči da u ovom gradu, koji je glavni u Dalmaciji, bude sjedište nauka onako kako je vama zgodnije. Kad bi vi drukčije mislili, molim, da mi u dobrostivosti svojoj dopustite, da gore spomenuti O. Lovro proslijedi predavanje filozofije i bogoslovlja. Ovime sam udovoljio dužnoj brizi za napredak mojih đaka, i harnosti koju gojim prema odjeći sv. Franje.«¹⁴

Sličnu želju da franjevci uspostave učilište u gradu izrazio je nadbiskup i 7. srpnja iste godine provincijalu Šurkoviću. Ta je želja obrazložena u svjedočanstvu koje je izdao franjevcima sljedeće godine, ističući da »crkvena i svjetovna mladež neće trebati tražiti znanost u stranim zemljama.«¹⁵

Prema službenim zabilježkama provincijala Filipa Šurkovića (1717–1720) u Provinciji Bosni Srebrenoj bilo je tada u novicijatu 139 klerika koji su se spremali za svećeništvo.¹⁶ Istina postojalo je više pokrajinskih filozofskih učilišta, ali se čini da sva ta učilišta nisu mogla primiti sve klerike. Bilo je jednostavnije i lakše uzdržavati studente na više mjesta nego stvoriti centralni studij.¹⁷ Na provincijskom kapitolu održanom na Visovcu pod

¹² AFPPOS, S3 [F. Surković], f. 105^v. Kako biskup Cupilli ne spominje Bandića, već samo Sitovića, to potvrđuje da su franjevci imali odvojeno učilište.

¹³ Usp. ispravu biskupa Cupillija od 12. V. 1718. CRNICA, str. 37.

¹⁴ Isprava od 17. travnja 1717. Tekst navodim u prijevodu prema CRNICA, str. 34–35. Nisam uspio pronaći izvornik ovoga spisa za koji Crnica tvrdi da se nalazi u provincijskom arhivu, a njegov prijepis na više mjesta.

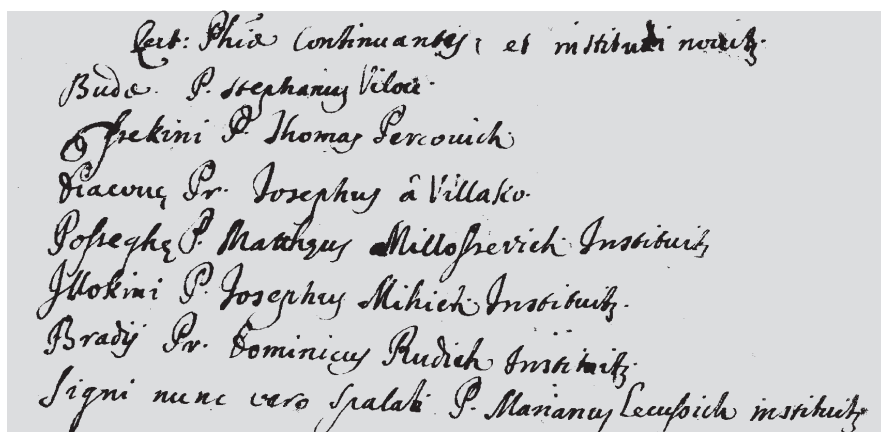
¹⁵ Usp. CRNICA, str. 35 i 37.

¹⁶ Usp. AFPPOS, S2 [Archiviolum], f. 101^r-105^r.

¹⁷ Usp. Ibid., 107^v.

predsjedanjem fra Pavla Nikolića spomenuto je 17. srpnja 1720. od Budima do Sinja, odnosno Splita, sedam učilišta filozofije i njihovi nastavnici. Za lektora sinjskoga, odnosno splitskoga učilišta Marijana Lekušića izričito se tvrdi da »se postavlja«. To se međutim ne odnosi na učilište, pa se ne može ni zaključiti da je učilište tek tada osnovano.¹⁸

Poteškoće koje su franjevci imali s izgradnjom samostana zasjenile su biskupovu plemenitu želju o sjedištu znanosti. Kako je samostanska obitelj pravno pripadala sinjskom samostanu, a osnivanje novoga samostana nailazilo na nepremostive poteškoće, to se i učilište vodilo kao učilište sinjskog samostana.¹⁹ Ipak, sljedeće 1721. godine pri biranju gvardijana na skupštini u Zaostrogu samostan se naziva kod Splita, a pri drugom izboru Lekušića za lektora filozofije samostan se naziva Poišan.²⁰

Slika 2. Lektori filozofije u Provinciji Bosni Srebrenoj 1720. godine

O učilištu se vrlo malo zna. Ono je nastalo promjenom političkih, gospodarskih i razvojnih prilika. Nije sigurno je li ustanovljeno kada se prvi put spominje, ili je u Sinju opstojalo ranije, jer nema odluke o njegovu osnivanju. Nadzirao ga je provincijal, a pisana dokumentacija o nastavnicima i studentima nedostaje. Kao na svim provincijskim franjevačkim učilištima filozofija se predavala kroz tri godine. Jedini lektor o kojem su se sačuvali

¹⁸ AFPPPOS, S2 [Archiviolum], f. 107^v. *Lectores philosophiae continuantes et instituti noviter*. Signii nunc vero Splati P. Marianus Lekušić instituitur.

¹⁹ AFPPPOS, S2 [Archiviolum], f. 107^v.

²⁰ AFPPPOS, S2 [Archiviolum], f. 109^{r-v}.

podaci bio je ugledni franjevac fra Marijan Lekušić, pisac ljetopisa i sakupljač povijesne građe, koji je ponovno biran kroz sljedeće dvije godine.²¹ Njegov filozofsko-teološki rad nepoznat je. Jedini student za kojega se s vjerojatnošću može nagađati da je slušao njegova predavanja bio je više puta spominjani fra Petar Filipović koji izričito navodi da je i on tu »dietetom« i kasnije kao »đak« bio.²²

Učilište do diobe Provincije Bosne Srebrene 1735.

Je li učilište djelovalo nakon trogodišnjeg Lekušićeva tečaja, može se samo nagađati. Učilišta su se u to vrijeme otvarala i zatvarala prema gospodarskim mogućnostima. Upis na studij mogao se čekati čak i nekoliko godina.²³ U knjizi *Studij filozofije u Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja* fra Petar Bezina navodi da je učilište u Sinju osnovano 1723.²⁴ Na učilištu bi navodno predavao Bonaventura Buljan.²⁵ Kako je upravo spomenuto učilište djelovalo i u izbjeglištvu, moglo bi se možda zaključiti da je tada preseljeno iz Splita u Sinj? No i takav zaključak čini se bez dovoljna utemeljenja u arhivskim spisima.

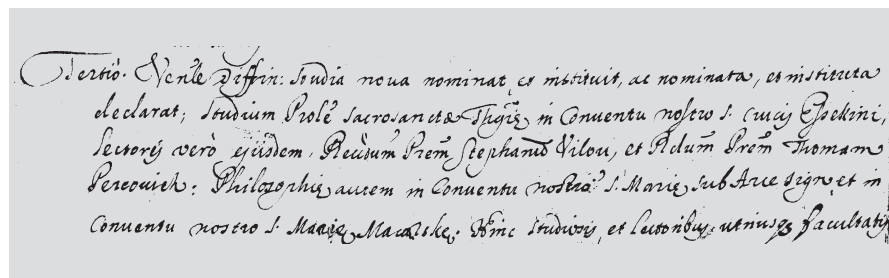
²¹ AFPPOS, S2 [Archiviolum], f. 109^v. Za 1722. godinu izričito se navodi da lektori ostaju isti osim lektora u Đakovu jer se studij premjestio u Veliku (ibid.111^v).

²² FILIPOVIĆ, Pismosaranište, f. 5 [p. 6].

²³ Tako je Provincijal fra Augustin Tuzlak zabilježio da jedan klerik u Temešvaru i jedan u Beogradu čekaju 5 godina na studij. AFPPOS, S2 [Archiviolum], f. 161^{r-v}.

²⁴ P. BEZINA, *Studij filozofije u Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja*, Split, 1992, str. 16.

²⁵ Bonaventura Buljan (Bitelić, o. 1687 – Sinj, 13. V. 1761) bio je više puta gvardijan i jednom definator provincije (1751–1754). CRNICA, *Naša Gospa*, str. 240; BEZINA, *Studij filozofije*, str. 16. Bezina navodi kao potvrdu *Liber archivalis*, f. 163. Navod se međutim čini sumnjivim. Kapitul u Požezi 8. studenoga 1723. izabrao je Buljana za samostanskoga vikara (AFPPOS, S2 [Archiviolum], f. 123^r). Izabrana su samo trojica novih lektora filozofije i to za učilišta u Požezi, Brodu i Makarskoj. To bi značilo da tada nije biran lektor za učilište u Sinju. U rasporedu osoblja je zabilježeno da Buljan odbija vikarsktvo (ibid. f. 143^r). U vizitaciji 2–3. studenoga 1724. uz Buljanovo ime nije navedena nikakva služba (ibid. f. 293^v).

Slika 3. Proglašenje uspostave učilišta u Osijeku, Sinju i Makarskoj

U vrijeme provincijalstva fra Augustina iz Tuzle definitorij Provincije na zasjedanju u Visovcu 1. kolovoza 1724. donio je odluku kojom se »imenuju, osnivaju i proglašavaju« nova učilišta: Provincijsko bogoslovno učilište u Osijeku i provincijska filozofska učilišta u Makarskoj i Sinju.²⁶ Da je studij postojao u Sinju prethodne godine, vjerojatno definitorij ne bi donio takvu odluku. Studij se, dapače, vjerojatno ugasio i u Splitu. Čak i u izornoj ispravi toga kapitula, ovjerenoj potpisima i pečatom Provincije, na kojoj je zabilježeno da se proglašava već uspostavljeno učilište u Makarskoj i uspostavlja u Sinju, na kojoj je za Makarsku označen lektor fra Lovro Sitović za učilište u Sinju ostavljena je praznina,²⁷ što bi moglo značiti da još nije bio proveden natječaj.

Godine 1724. na sinjskom je učilištu upisano pet studenata od kojih je jedan đakon, no u katalogu nije navedeno ime lektora.²⁸ Na provincijskom kapitolu u Iloku 12. VIII. 1727. za lektora filozofije u Sinju izabran je fra Petar Filipović, novicijatski kolega poznatog pučkog pjesnika fra Andrije Miošića,²⁹ koji se kasnije nazvao Kačićem. Mladi Filipović je zacijelo bio

²⁶ AFPPPOS, S 4 [Acta A. a Salinis], f. 17^v, 19^v, 21^v. Okružno pismo provincijala Augustina iz Tuzle kojim obavještava subraću o zaključcima definitorija. »Tertio. Venerabile definitorium studia nova nominat et instituit, ac nominata et instituta declarat. Studium provinciale sacrosanctae theologiae in conventu nostro S. Crucis Essekini [...] Philosophiae autem in Conventu nostro S. Mariae sub Arce Sign et in Conventu nostro S. Mariae Makarskae.« Premda su ovjereni potpisima i pečatom sva tri okružna pisma se ponešto razlikuju. Ovdje je navedeno pismo upućeno dalmatinskim samostanima, f. 21^v.

²⁷ AFPPPOS, S 4 [Acta A. a Salinis], f. 78^v. »Promulgatur Studium philosophicum Makarskae et instituitur in Conventu B. M. V. Signii. [...] Signii M. V. P.«

²⁸ AFPPPOS, S2 [Archivolum], f. 143^v i 148^r.

²⁹ Poslije trogodišnjeg predavanja filozofije imenovan je na kapitolu u Čuntiću za lektora moralke u sinjskom samostanu, a 20. VII. 1730. na kapitolu u Visovcu imenovan je učiteljem samostanske mladeži. Kako je Sinj uz to bio njegov matični samostan, bilo je logično

sposoban profesor. Osposobio se za profesora na generalnom učilištu u Šibeniku, gdje je studirao skupa s Markom Martinovićem, kasnijim generalnim lektorom i poznatim pjesnikom Petrom Kneževićem. A profesori su im bili fra Ante Marković i fra Jeronim Filipović,³⁰ čija je teološka predavanja fra Petar i prepisao. Kasnije je tiskao *Kratko iztomacegnie zapovidii regule svetoga patriarke Francescka*, u Mletci, Po Simunu Occhi, 1750. Zanimljivo je međutim da učilišta na pojedinim krajevima Provincije nisu mogla pokriti potrebe studija, pa i kroz to razdoblje studenti iz Dalmacije odlaze studirati sjeverno od Save ili, kako se u Dalmaciji govorilo, u Ugarsku. Sa sobom su na povratku donosili i knjige i rukopise pa je to bilo svojevrsno kulturno povezivanje hrvatskoga sjevera i juga. Tako su u Sinj prispijeli rukopisi predavanja Petra Lipovca i Andrije Stojčevića o kojima će biti riječi u nastavku ovoga članka. A te veze pokazuju i rukopisi i knjige po drugim knjižnicama.

Prema dostupnim podacima u prvom razdoblju na sinjskom su učilištu predavali i studirali sljedeći lektori i studenti:

Godina	Lektor filozofije (lector artium)	Studenti filozofije:
1723. 1724.	Bonaventura Buljan (?) ³¹	Nikola Žanko (đakon) Juraj Samaluk Ljudevit Botušić Franjo Jurić Bonaventura iz Livna ³²
1727–1730.	Fra Petar Filipović ³³	
1731–1734.	Andrija Stančić ³⁴	Josip Brčić Serafin Galić Bonaventura Čulić Mihovil Bilosavljević Franjo Liović Andrija Bešlić ³⁵

očekivati da će to mjesto dobiti prije od fra Andrije Miošića, koji se s njim natjecao, pa je 1733. ponovno imenovan za lektora moralke u Sinju.

³⁰ AFPPOS, S2 [Archiviolum], f. 149v.

³¹ BEZINA, *Studij filozofije*, str. 16.

³² AFPPOS, S2 [Archiviolum], f. 143v i 148r.

³³ AFPPOS, S5 [Stražemanac], f. 4r. 37r; 8r, 17v.

³⁴ Izabran je 27. V. 1731. AFPPOS, S5 [Stražemanac], f. 35r; AFPPOS, S 6 [Archiviolum], f. 57v.

³⁵ AFPPOS, S 6 [Archiviolum], f. 58r.

Bosanska je provincija 1729. imala 25 samostana i 12 rezidencija; 726 redovnika osim onih koji su zbog studija boravili u različitim zemljama izvan Provincije (od toga 39 propovjednika, 64 misionara, četvoricu s naslovom otac Provincije). Kako se brzo razvijala, osnovana su i nova učilišta, jer više nije bilo razloga odlaziti na studij izvan Provincije. Imala je dva generalna učilišta (u Budimu i u Šibeniku) te pokrajinsko bogoslovno učilište (u Osijeku) i učilište moralne teologije (u Petrovaradinu), 9 filozofskih učilišta (Budim, Šibenik, Brod, Sinj, Makarska, Zaostrog, Našice, Požega i Baja),³⁶ a nekako u to vrijeme osnivaju se na jugu još 3 učilišta moralne teologije, sva tri uz filozofska učilišta (Zaostrog, Sinj i Makarska). A ipak uz tolika učilišta imala je samo jednog lektora jubilata.³⁷ Da bi podupro razvoj, generalni kapitul franjevačkoga reda proglasio je 12. lipnja 1729. u Milanu još šest rezidencija samostanima.³⁸

Filipović je mogao predavati filozofiju najduže do kraja akademske godine 1730/31. jer je 27. svibnja 1731. izabran Andrija Stančić (Stanich), a Filipović je izabran za lektora moralne teologije u Sinju, a potom za magistra samostanske mladeži.³⁹ Poput Filipovića i Stančić je bio vrlo sposoban redovnik. Godine 1733. sinjski samostan imao je 42 redovnika i bio najveći u Dalmaciji te jedan od većih u čitavoj Provinciji Bosni Srebrenoj. Filozofiju je studiralo 6 zavjetovanih klerika. Je li itko od svećenika, nije poznato jer uz njihova imena nisu ubilježene oznake.⁴⁰

Stančić je trebao redovno završiti svoj tečaj 1734. Nije poznato kada ga je završio. Austrijska monarhija, Mletačka Republika i Osmansko Carstvo nerado su trpjeli da provincijski ministar njima podložnih franjevaca od vremena do vremena boravi na području druge države. Zbog toga su dvije kršćanske zemlje izvršile pritisak na Rim i 1735. velika franjevačka Provincija Bosna Srebrena razdijelila se na dvije. Samostani na području pod mletačkom vlašću nastavili su djelovanje najprije pod imenom Provincije sv. Kaja, solinskoga mučenika, a potom od 1743. pod današnjim nazivom Provincije Presvetoga Otkupitelja.

³⁶ AFPPoS, S 5, f. 37^{r-v}.

³⁷ Najviši znanstveni stupanj u opservantskim strujama prosjačkih redova.

³⁸ AFPPoS, S5 [Stražemanac], f. 4^v.

³⁹ AFPPoS, S5 [Stražemanac], f. 10^r; S 6 [Archiviolum], 57^v.

⁴⁰ Usp. AFPPoS, S 6 [Archiviolum] Tabula venerabilis familiae conventus s. Mariae gratiarum Signii, f. 57^v-58^r.

U Provinciji Presvetoga Otkupitelja

U samostanima u Dalmaciji, koji su nakon diobe Bosne Srebrene 1735. ušli u sastav nove provincije postojalo je više učilišta. Drugorazredno generalno učilište u Šibeniku podignuto je na prvorazredno. Ostala su učilišta, pa i sinjsko, u novoj provinciji nastavila s radom. Sinjska samostanska obitelj brojila je tada, s okolnim župnicima, kao i pet godina ranije, 42 člana od kojih je bilo 5 studenata filozofije. Bilo je dakle normalno da se u tako velikom samostanu održi i učilište.

U sljedećoj križaljci navedene su godine, lektori i studenti učilišta čija su se imena mogla pronaći u spisima.

Godina	Lektor filozofije (lector artium)	Studenti filozofije: (<i>kursivom</i> su označeni svećenici)
1735. 1736.	Marko Ćorić ⁴¹ “	<i>Ante Ćorić</i> Josip Brčić, student moralke Nikola Andrijašević Josip Roguljić Petar Gobić ⁴²
1737. 1739.	Petar Bruner ⁴³ »a Pulearica« ⁴⁴	Franjo Testa Blaž Sumić Karlo Žderić Ilija Zoričić Bonaventura Čulić
1742. 1743.	Jeronim Filipović “	Ivan Križanović (24 g., u Redu 4) Franjo Buljan (23 / 5) Jeronim Bareza (22 / 4) Marko Junaković (21 / 3) Petar Karapandžić (20 / 2) Augustin Glunčević (19 / 3) Toma Jaić (22 / 3) ⁴⁵ Josip Kavis Ilija Zoričić

⁴¹ AFPPOS, S 7 [Acta H. Filipović], f. 6r, 66v; S 8, f. 24v, 27v.

⁴² AFPPOS, S 7 [Acta H. Filipović], f. 66v-67r.

⁴³ AFPPOS, S 7 [Acta H. Filipović], f. 11r, 16r, 20r; S 8 [acta M. Jekušić], f. 61v, 66v. God. 1733. Petar Bruner studirao je teologiju kao svećenik na generalnom učilištu u Budimu. U spisu je zapisano da će poći u Italiju.

⁴⁴ AFPPOS, S 6 [Archiviolum], f. 73v.

⁴⁵ AFPPOS, S 9 [Acta P. Karapandžić], f. 10v i 15v.

Godina	Lektor filozofije (lector artium)	Studenti filozofije: (<i>kursivom</i> su označeni svećenici)
1744.	“	Franjo Buljan Ivan Križanović Jeronim Barezić [Bareza] Augustin Glunčević Toma Jaić Ivan Križanović ⁴⁶ Kao 1743. ⁴⁷
1748.	Franjo Marketinović ⁴⁸	
1750. 1751–1752. 1753. 1755.	Ivan Križanović ⁴⁹ nedostaju spisi Ivan Križanović ⁵⁰ Ivan Križanović ⁵¹	<i>Filip Despotović</i> <i>Filip Šimić</i> Luka Gostić Bernardin Ljubić Ivan Pripuzić ⁵²
1756.	Bartol Ribarević ⁵³	Ivan Kardum Mihovil Lovrić Ivan Knežević Mihovil Titlić Ivan Vidović Petar Bobelj ⁵⁴

⁴⁶ AFPPPOS, S 9 [Acta P. Karapandžić], f. 25r.

⁴⁷ AFPPPOS, S 9 [Acta P. Karapandžić], f. 38v.

⁴⁸ AFPPPOS, S 11 [Acta I. Vucić], 2v [p. 4]. Kod Bezine, *Studij filozofije*, str. 95, pogrešno navedeno ime Josip.

⁴⁹ AFPPPOS, S 11 [Acta I. Vucić], 43v [p. 86].

⁵⁰ AFPPPOS, S 14 [Acta F. Marianović], f. 31v [p. 68].

⁵¹ AFPPPOS, S 12 [Acta G. Despot], f. 27r, 34v.

⁵² S 12 [Acta G. Despot], f. 27r.

⁵³ Ribarević se natjecao za katedru filozofije u Sinju 20. listopada 1755. u Zaostrogu pred generalnim lektorima teologije fra Andrijom Kačićem Miošićem, fra Franjom Marušićem i fra Matom Zoričićem. Postigao je ocjenu 25 ½. (AFPPPOS, S 14 [Acta F. Marianović], f. 29r.) Nakon izvršenoga natječaja postavljen je za profesora filozofije 26. listopada 1755. kako se može vidjeti iz bilješke provincijala Despota: 26 supradicti mensis [Octobris 1755] P. Bartholomeus Ribarović factu concursu pro lectura philosophiae instituitur Signii lector philosophiae. (S 12 [Acta G. Despot], f. 88v.) Predavanja je završio akademske godine 1757/58. Usp. AFPPPOS, S 14 [Acta F. Marianović], f. 65r. Adi 23 novembre 1758. fu legalizata la fede di Lettor Filosofo al P(adre) Ribbarovic Lettore di Sign.

⁵⁴ S 12 [Acta G. Despot], f. 77r.

Godina	Lektor filozofije (lector artium)	Studenti filozofije: (<i>kursivom</i> su označeni svećenici)
1759.	Ante Orlandić ⁵⁵	
1765.	Ivan Kardum ⁵⁶	Rafael Tičina Petar Alfirević Jeronim Vuletić ⁵⁷
1767. 1768.	Franjo Puharić ⁵⁸	Josip Babić Luka Režić Ante Jakeljčić Ante Mandarić ⁵⁹
1771.	Bonaventura Bilušić	Gabrijel Batinić Ante Cvijavić Kajetan Pervan Andrija Bujas ⁶⁰
1772. 1775. 1778.	<i>Od 1768. do 1778. mletačka zabrana primanja u Red.</i>	Studij moralne teologije Studenti moralne teologije ⁶¹
1780.	Franjo Vučković ⁶²	Marko Bašić Josip Dragičević Šimun Tomašević ⁶³
1781.		Studenti moralke ⁶⁴

⁵⁵ AFPPOS, S 14 [Acta F. Marianović], f. 42v,44r [p. 90,93].

⁵⁶ AFPPOS, S 15 [Acta P. Filipović], f. 12v, 31v [p 22, 60]; S. 16 [Acta P. Filipović], f. 13v. Kardum je 2. rujna 1765. nakon trogodišnjega predavanja filozofije promaknut u lektora teologa. To znači da je počeo predavati 1762. godine.

⁵⁷ AFPPOS, S 15 [Acta P. Filipović], f. 13r, 32r [p 23, 61]; S. 16 [Acta P. Filipović], f. 14r.

⁵⁸ AFPPOS, S 15 [Acta A. Staničić], f. 77r [p 161]; S 16 [Acta A. Staničić], f. 80v, 109v.

⁵⁹ AFPPOS, S 16 [Acta A. Staničić], f. 110r.

⁶⁰ AFPPOS, S 15 [Acta C. Marojević], f. 156r [p 323]; S 17 [Acta C. Marojević], f. 18v-19r.

⁶¹ AFPPOS, S 17 [Acta C. Marojević], f. 45v; S 15 [Acta J. Radman], f. 259v; S 17 [Acta J. Radman], f. 76v-77r, 121v-122r; S 18 [Acta I. Rajčević], 19v; S. 19 [Acta I. Rajčević], f. 20v.

⁶² AFPPOS, S 18 [Acta P. Grubišić], f. 89v; S. 19 [Acta P. Grubišić], f. 85v.

⁶³ AFPPOS, S 18 [Acta P. Grubišić], f. 110v; S. 19 [Acta P. Grubišić], f. 99r.

⁶⁴ AFPPOS, S 18 [Acta P. Grubišić], f. 136v.

Godina	Lektor filozofije (lector artium)	Studenti filozofije: (<i>kursivom</i> su označeni svećenici)
1782.	Odlučeno da se pronade lektor. ⁶⁵	Nije poznato da li se uspostavilo učilište
1784.	Ni na sljedećoj skupštini nisu ustanovljeni lektori filozofije, ⁶⁶ a ne može se reći je li postojao studij i 1785. ⁶⁷ Na izbornoj skupštini te je godine ponovno zapisano <i>providebitur</i> . ⁶⁸	
1786.	Dominik [Penović] Medvidović ⁶⁹	<i>Lovro Grljušić</i> <i>Paškal Župić</i> ⁷⁰
1787.	Dominik Penović ⁷¹	<i>Paškal Župić</i> <i>Luka Bulat</i> ⁷²
1788.	Dominik [Penović] Medvidović ⁷³	<i>Pashal Župić</i> <i>Luka Bulat</i> ⁷⁴
1788.	Dominik Medvid [Penović]	<i>Pashal Župić</i> <i>Luka Buljić</i> (pravilno Bulat) ⁷⁵
1789.	Franjo Poljak ⁷⁶	

⁶⁵ S 20 [Acta C. Maroević], f. 6r; S 21 [Acta C. Maroević], f. 5r. »providebitur«.

⁶⁶ S 20 [Acta C. Maroević], f. 88v; S 21 [Acta C. Maroević], f. 75r-76r.

⁶⁷ S 20 [Acta C. Maroević], f. 145r; S 21 [Acta C. Maroević], f. 118v.

⁶⁸ S 20 [Acta C. Maroević], f. 185v; S 21 [Acta C. Maroević], f. 225v; S 23 [Acta, H. Loze], f. 9r.

⁶⁹ S 22 [Acta H. Loze], f. 16r; S 23 [Acta H. Loze], f. 24r. S 23 [Acta, H. Loze], f. 48r.

⁷⁰ S 22 [Acta H. Loze], f. 16v; S 23 [Acta H. Loze], f. 24v.

⁷¹ S 22 [Acta H. Loze], f. 44v, S 23 [Acta H. Loze], f. 54v.

⁷² S 22 [Acta H. Loze], f. 45r; S 23 [Acta H. Loze], f. 60r.

⁷³ S 22 [Acta H. Loze], f. 96r; S 23 [Acta H. Loze], f. 104v.

⁷⁴ S 22 [Acta H. Loze], f. 96v; S 23 [Acta H. Loze], f. 104v.

⁷⁵ S 24 [Acta M. Bilušić], f. 12v-13r; S 25 [Acta M. Bilušić], f. 12r-v.

⁷⁶ Izabran na kongresu u Karinu 15. studenoga 1789. S 24 [Acta M. Bilušić], f. 53r. Ponovno izabran na Visovcu 27. srpnja 1791. S 24 [Acta M. Bilušić], f. 114r.

Godina	Lektor filozofije (lector artium)	Studenti filozofije: (<i>kursivom</i> su označeni svećenici)
1790.	Franjo Poljak	<i>Franjo Maršić</i> Andrija Erceg Franjo Jurković, subđakon Jeronim Marasović, đakon Pavao Vežić, đakon Mihovil Nizić, đakon Petar Elez, novak ⁷⁷
1792.	Nema spomena	Nema spomena ⁷⁸
1793.	Karlo Vladić ⁷⁹	Ante Poljak Josip Miloš Ante Pletikosa Jeronim Anić ⁸⁰
1795.	Karlo Vladić	Franjo Matas Franjo Bitunjac Bonaventura Adrović ⁸¹
1798.	Paškal Jurić ⁸²	Pavao Matić Paško Vicić Ante Mikeljić ⁸³
1801.		Ilija Surčević ⁸⁴

⁷⁷ S 24 [Acta M. Bilušić], f. 71r.

⁷⁸ S 26 [Acta A. Perić], f. 20v-21r.

⁷⁹ Završio je teološki studij 28. prosinca 1792. i promaknut u propovjednika. S 26 [Acta A. Perić], f. 52r. Dana 9. veljače 1793. zadovoljio je uvjetima natječaja u Sinju i promaknut je za lektora filozofije u istom samostanu. S 26 [Acta A. Perić], f. 53v. Nakon trogodišnjih predavanja postavljen je za ravnatelja kora i orguljaša u Sinju. S 28 [Acta P. Sekula], f. 63r; S 29 [Acta P. Prgomet], f. 51r.

⁸⁰ S 26 [Acta A. Perić], f. 54r.

⁸¹ S 28 [Acta P. Sekula], f. 13r-v. U isto je vrijeme djelovao i studij teologije na kojemu su studirala 4 svećenika.

⁸² Završio je studij 4. srpnja 1798. proglašen lektorom i propovjednikom. Četiri dana kasnije 8. srpnja 1798. postavljen je za lektora filozofije u sinjskom samostanu. S 29 [Acta P. Prgomet], f. 30r, 51r.

⁸³ S 29 [Acta P. Prgomet], f. 51v.

⁸⁴ S 30 [Acta L. Lovrić], f. 37v; S 31 [Acta L. Lovrić], f. 45v. Vjerojatno mu je filozofiju predavao generalni lektor Anđeo Kačić Miošić.

Godina	Lektor filozofije (lector artium)	Studenti filozofije: (<i>kursivom</i> su označeni svećenici)
1802.	Ivan Živanović ⁸⁵	Ilija Surčević Jeronim Mazalin Mihovil Matić ⁸⁶
1804.	Ivan Živanović ⁸⁷	Mihovil Matić Vicko Roso (Muć) ⁸⁸
1807.	Dominik Medo	Jeronim Juina ⁸⁹
1808.	Franjo Dragičević ⁹⁰	Jeronim Juina, đakon Andrija Šabić Franjo Buljan ⁹¹
1814.		Nema nikoga ⁹²
1816.	Josip Marijan Glunčević (?) ⁹³	Ivan Bilandžić Mihovil Ivić Josip Buljan Ivan Zubac, Bosanac ⁹⁴
1817.	Lovro Kulišić ⁹⁵	Mihovil Ivić

⁸⁵ Nakon završenog studija i natječaja postavljen je za lektora filozofije 17. prosinca 1801. Premješten je iz Sinja u Zaostrog 27. lipnja 1803. Dana 10. srpnja 1803. opozvan. Usp. S 32 [Acta A. Dorotić], f. 104r.

⁸⁶ S 30 [Acta L. Lovrić], 71r.

⁸⁷ S 32 [Acta A. Dorotić], f. 116v. Bio je i kapelan tvrđave.

⁸⁸ S 32 [Acta A. Dorotić], f. 117r.

⁸⁹ S 33 [Acta J. Glunčević], f. 38r. Juinović je 16. kolovoza 1816. proglašen lektorom i propovjednikom. AFPPOS, S 37, [Acta I. Radonić], f. 17r, a bio je potom magistar novaka. AFPPOS, S 37, [Acta I. Radonić], f. 42v.

⁹⁰ S 34 [Acta J. Glunčević], f. 7r, i 20r.

⁹¹ S 34 [Acta J. Glunčević], f. 20v. 23. ožujka 1818. proglašen je lektorom i propovjednikom. AFPPOS, S 37, [Acta I. Radonić], f. 42v.

⁹² S 35 [Acta M. Šupuk], f. 16r.

⁹³ S 35 [Acta M. Šupuk], f. 47r; S 36 [Acta M. Šupuk], f. 51r. U tabuli su označena samo dva lektora. Glunčević kao jubilat i Paško Jurić kao lektor teolog. Budući da je Jurić bio župnik u Ogorju, nije mogao vršiti službu lektora u Sinju pa je tu službu najvjerojatnije vršio Glunčević.

⁹⁴ S 35 [Acta M. Šupuk], f. 47v; S 36 [Acta M. Šupuk], f. 51r.

⁹⁵ AFPPOS, S 37, [Acta I. Radonić], f. 17r; S 38, [Acta I. Radonić], f. 12r. Die 12. Iunii 1817. M.V.P. Laurentius Culissich institutionem lectoris philosophiae in conventu Signii obtinuit, qui prius legerat Thinae, et ob aliquas necessitates Provinciae translatus fuit Signium. U popisu S 37, f. 24r i 45v, S 38 f. 26r i 48v. naveden je kao pripadnik Provincije Bosne

Godina	Lektor filozofije (lector artium)	Studenti filozofije: (<i>kursivom</i> su označeni svećenici)
1818.		Franjo Poljak Šimun Marković, Jajčanin Ante Kokić ⁹⁶ Franjo Poljak Andrija Mlinar Ante Kokić Šimun Marković, Jajčanin Bonaventura Boglić ⁹⁷
1820. 1822. 1823.	Ante Paić ⁹⁸	Bonaventura Babić Marko Mialić Franjo Bubalo Blaž Midenjak ⁹⁹ Mihovil Parać Mate Šimunović ¹⁰⁰ Mate Milić ¹⁰¹
1823.	Toma Mimica ¹⁰²	

Srebrene. Dana 1. lipnja 1819, nakon završetka trogodišnjih predavanja filozofije, izdana mu je isprava o osposobljenosti za predavanje teologije, nakon čega se namjeravao vratiti u svoju provinciju. AFPPOS, S 37, [Acta I. Radonić], f. 42v. S 38, f.45v. No ipak je ostao u Sinju duže vremena kao lector generalis. AFPPOS, S 40 [Acta F. Ravlić], f. 30v.

⁹⁶ AFPPOS, S 37, [Acta I. Radonić], f. 24r; S 38, [Acta I. Radonić], f. 26r.

⁹⁷ AFPPOS, S 37, [Acta I. Radonić], f. 45v; S 38, [Acta I. Radonić], f. 48v.

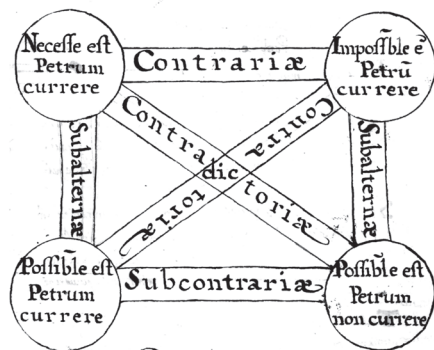
⁹⁸ Postavljen je 27. travnja 1820. S 39 [Acta L. Koštan], f. 6r, 25br. Završio je svoj trogodišnji tečaj predavanja i proglašen za lektora teologa 26. svibnja 1823. AFPPOS, S 40 [Acta F. Ravlić], f. 4r. Dana 26. listopada 1826. premješten je iz sinjskoga samostana za generalnoga lektora u Šibenik. Nije poznato je li dalje predavao u Sinju filozofiju. AFPPOS, S 41. [Acta J. Palatin], 534.

⁹⁹ S 39 [Acta L. Koštan], f. 25bv.

¹⁰⁰ S 39 [Acta L. Koštan], f. 49r-v.

¹⁰¹ AFPPOS, S 40 [Acta F. Ravlić], f. 31r.

¹⁰² Imenovan 22. sudenoga 1823. AFPPOS, S 40 [Acta F. Ravlić], f 4v. Bezina navodi kao profesora fra Šimuna Milinovića. Usp. BEZINA, *Studij filozofije*, str. 98.

Capitulum VIII.
De aequipollentia Propositionum
Categoricarum.

*A*equipollentia est aequipollentia. Iteum perpositivum
 oppositarum. ratione. aduersus negationis ipsius aduersus. Ex
 qua Propositione constat unum perpositivum alteri oppositum
 esse illi scilicet aequipollentem per additionem ad ipsam negationem;
 ad hoc autem per se aduersus quodam Regulae, que
 in his uerbis continetur.

Slika 4. Logički kvadrat iz predavanja fra Jeronima Filipovića u Sinju. Franjevačka knjižnica u Splitu, bez. sign.

Osim lektorstva na učilištu filozofije u Sinju fra Marko Čović¹⁰³ u spisima Provincije, nije ostavio drugoga traga. Zamijenio ga je 1739. kao lektor fra Petar Bruner »a Pulearica«.¹⁰⁴ Po svoj prilici za lektora je došao iz neke druge provincije. Možda u mladoj provinciji i nije bilo dovoljno ljudi da preuzmu tu službu, ili su oni sposobniji očekivali bolja mjesta. Premda se samostanska obitelj povećala na 46 članova, studenata je bilo petorica, što je vjerojatno bio velik broj s obzirom na samostanske prihode kojima ih je samostan uzdržavao.¹⁰⁵

Godine 1742. katedru preuzima bivši provincijal fra Jeronim Filipović.¹⁰⁶ Filipović je poslije studija filozofije u domovini studirao u Perugi i nakon natječaja u Rimu bio profesor u Firenzi, zatim u Šibeniku i Budimu te stekao glas učena čovjeka. Obavljao je ugledne službe vizitatora i provincijala te teologa dvojice dalmatinskih biskupa i bio poznat u crkvenim krugovima od Budima do Jadrana. A njegove propovijedi, koje su se rabile više od stoljeća, postale su predmet povijesno-socioloških i lingvističkih

¹⁰³ AFPPOS, S 7 [Acta H. Filipović], 6^r. Bezina (*Studij filozofije*, str. 58 i 94) naziva ga Čović. Ime je međutim zapisano na više mjesta u spisima Provincije gdje se jasno razlikuju glasovi č (cz) i ć (ch), a čini se da nema sumnje ni u ispravnost čitanja slova r. Ni jedno ni drugo prezime nisam uspio pronaći kao potvrdu za identifikaciju u ranijim ili kasnijim spisima Provincije.

¹⁰⁴ AFPPOS, S 7 [Acta H. Filipović], f. 20^r.

¹⁰⁵ AFPPOS, S 7 [Acta H. Filipović], f. 73^v i 74^r.

¹⁰⁶ AFPPOS, S 9 [Acta P. Karapandžić], f. 1^r. 10^v. O Filipoviću usp. K. JURIŠIĆ, »O fra Jeronim Filipović«, *Sinjska spomenica 1715–1965*, Sinj, 1965, str. 257–277.

istraživanja.¹⁰⁷ Dok su drugi birali mirnije službe, Filipović je ponovno preuzeo katedru i radio s mladim ljudima. Njegov mlađi suplemenjak, fra Petar Filipović, ističe da njegovu naobrazbu dokazuju rukopisi na generalnom učilištu u Šibeniku. Ti su rukopisi nažalost propali. No sačuvao se nešto kraći rukopis koji je Filipović diktirao svojim studentima upravo na sinjskom učilištu. Važan je zbog toga što se iz njega može jasno razabrati program studija. Neka njegova predavanja sačuvana u Sinju u bilješkama njegova učenika Petra Filipovića pripadaju više teologiji nego filozofiji.

Zanimljivo je da je u vrijeme kad je Filipović držao katedru bilo najviše studenata na sinjskomu filozofskom učilištu, što nije isključeno da djelomično treba zahvaliti i profesoru, odnosno studentima koji su ga željeli slušati. Njegov nasljednik Fojničanin Franjo Marketinović nije ostavio dubljega traga u filozofiji.¹⁰⁸ Čini se da se i njegov nasljednik Ivan Križanović zadovoljio nastavničkim radom. Novicijat je završio na Visovcu 1739/40,¹⁰⁹ a filozofiju u Sinju, kao što je vidljivo iz navedenoga prikaza. Završivši predavanja trogodišnjega filozofskoga tečaja i odnosni ispit postao je lektor teolog. Kad je provincijal Despot pohodio sinjski samostan 17. svibnja 1755, zapisao je u svoje spise Križanovića kao lektora filozofije, a to znači da nije bilo slobodno nijedno mjesto na teološkim učilištima pa je Križanović i nadalje nastavio predavati filozofiju. Filozofiju su studirali dva studenta svećenika i tri klerika. Četiri ostala klerika nisu pribilježeni kao studenti. Čini se da ni on ni njegovi studenti nisu ostavili nikakvih filozofskih spisa.

¹⁰⁷ Usp. K. KOSOR, »Fra Jeronim Filipović kao kritičar vjere i morala svojih suvremenika«, *Kačić*, 6 (1974), str. 123–140.

¹⁰⁸ Prema kratkom nekrologu provincijala Marojevića trebao je završiti novicijat negdje oko 1739. U Živogošću je 1740. položio zavjete neki fra Franjo kojemu se ne navodi prezime (AFPPOS, S 7 [Acta H. Filipović], f. 120^r), pa je moguće da je to upravo bio on. No nije isključeno da je došao i iz Bosanske provincije i ostao do smrti u Provinciji Presvetoga Otkupitelja. Kasnije je, čini se, pretežno živio u Sinju gdje je i umro. AFPPOS, S 17 [Acta C. Maroević], f. 95^r. Die 4. mensis septembris 1773. R(everendus) P(ater) Franciscus Marchetionovich ex definitor aet(atis) ann(or)um 54, religionis 34, omnibus sacramentis munitus Signii pie in Domino obdormivit. Visovački mrtvar navodi i mjesto podrijetla. Die 4. Septembris 1773. Sinj, R. P. Franciscus Marketinović a Fojnica, ex–Definitor, an. 50. expiravit. Bačić, ne navodeći vrela, piše da je umro 1775, a Bezina navodeći Bačića 1776. godine u 52. godini života. BEZINA, *Studij filozofije*, str. 65.

¹⁰⁹ AFPPOS, S 7 [Acta H. Filipović], f. 119^v.

Njegov nasljednik Bartol Ribarević poznat je u historiografiji po ljetopisu koji je bilježio u Makarskoj,¹¹⁰ a u filozofiju ga je uveo Božitković.¹¹¹ Možda je kao predavač upravo ovdje Ribarević izradio rukopis *Cursus philosophicus* odnosno *Disputationes* s kojim ga je Božitković uveo u krug filozofa.¹¹²

Rukopisi sljedećega lektora na katedri filozofskoga učilišta u Sinju fra Ante Orlandića sačuvani su velikim dijelom u Splitu. Čini se da je taj lektor došao u Sinj izravno nakon završenih studija u Budimu, pa se i u njegovim predavanjima osjeća utjecaj toga kruga.¹¹³

Ivan Kardum je studirao filozofiju u Sinju kod Bartula Ribarevića. Poslije toga je vjerojatno nastavio studij, da bi i sam postao lektor filozofije u Sinju, a potom na drugim učilištima u Provinciji. I on je u Sinju priredio vlastita predavanja koja su zapisali njegovi studenti.¹¹⁴

O Franji Puhariću nisu poznati ni najosnovniji podaci. Njegov nasljednik Bonaventura Bilušić slovio je prema nekrolozima kao učen redovnik. No čini se da se podaci ponekad zamjenjuju za njegova susjeda Mihovila.¹¹⁵

Zabrana primanja u Red koju je 1768. nametnula mletačka vlast morala je djelovati i na broj studenta. Kako se filozofija studirala odmah poslije novicijata, učilište je ostalo bez studenata pa se u Sinju od 1772. studiralo

¹¹⁰ G. BUJAS, *Makarski ljetopis od god. 1773. do 1794.* (s tekstom ljetopisa), *Starine JAZU*, 1957, 47, str. 279–362. Pretiskano u *Makarski ljetopisi 17. i 18. stoljeća* (Splitski književni krug, Pisci XVII. i XVIII. stoljeća, knj. 14. Priredio J. A. Soldo), Split, 1993, str. 244–349.

¹¹¹ J. BOŽITKOVIĆ, »Život i filozofski rad fra Bartula Ribarovića (1724–1781)«, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 39 (1926), str. 113; J. BOŽITKOVIĆ, »Ljetopisne bilješke: 3. Filozofski rad Ivana Bartula Ribarovića«, *Bogoslovska Smotra*, 13 (1925), str. 162–163.

¹¹² Usp. V. KAPITANOVIĆ, »Latinski filozofski rukopisi u Franjevačkoj knjižnici u Makarskoj«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 18 (1992), br. 1–2 (35–36), str. 207–210; V. KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici franjevačkog filozofskog učilišta u Šibeniku (1669.–1825.)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 20 (1994), br. 1–2 (39–40), str. 169–170 i 186.

¹¹³ Opširnije o tom V. KAPITANOVIĆ, »Filozofsko učilište i rukopisi u Franjevačkom samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu, 1748–1826«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 27 (2001), br. 1–2 (53–54), str. 313–315.

¹¹⁴ V. KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti d'insegnamento filosofico-teologico nella Provincia del Santissimo Redentore in Croazia nei secoli XVII e XVIII«, *Antoniano*, 67 (1992), str. 268–269; V. KAPITANOVIĆ, »Visovački školski priručnici XVI.–XVIII. stoljeća«, *Visovački zbornik*, Zbornik radova simpozija u prigodi 550-te obljetnice franjevačke nazočnosti na Visovcu (1445–1995), Visovac, 1997, str. 314–315.

¹¹⁵ Usp. BEZINA, *Studij filozofije*, str. 54–55.

moralno bogoslovlje.¹¹⁶ Deset godina kasnije zabrana je 1778. zamijenjena ograničenjem broja primanja u Red, pa je učilište ponovno otvoreno. Tako su 1780. uz trojicu studenta moralne teologije zabilježena i trojica studenata filozofije te njihov lektor Franjo Vučković.

Ograničen broj studenata ugrožavao je opstojnost učilišta pa sve do 1786. nema zapisa o njegovu djelovanju. Na kapitulu koji se održao u Visovcu 4. srpnja 1785. za splitsko i sinjsko učilište nisu određeni lektori filozofije,¹¹⁷ što bi moglo značiti da je definatorij Provincije imao poteškoća pri njihovom izboru. Sljedeće godine, 18. kolovoza 1786. u Sinju studiraju dva studenta filozofije, od kojih jedan svećenik, pod vodstvom lektora Dominika Penovića Medvidovića.¹¹⁸ U studenome iste godine Penović Medvidović ponovno je označen kao lektor u Sinju.¹¹⁹ Završivši trogodišnja predavanja, 16. svibnja 1789. proglašen je lektorom teologom.¹²⁰

Penovića Medvidovića je naslijedio Franjo Poljak. No u popisu samostanske obitelji iz 1792. ne navode se oznake ni za lektora ni za studente.¹²¹ Na međukapitulskom kongresu u Splitu 14. studenoga 1792. izabran je samo jedan lektor filozofije, za Knin. Pa ipak u svibnju 1793. na popisu sinjske franjevačke obitelji označena su četiri studenta filozofije i njihov lektor fra Karlo Vladić.

Raspad Mletačke države i uspostava austrijske vlasti vjerojatno je uničila pomutnju i u školski sustav. Zbog kratkotrajnog upravljanja Dalmacijom Austrija se tek uspjela pozabaviti osnovnim školstvom. Dorotičev pokušaj obnove filozofsko-teoloških studija među franjevcima njegove provincije zbog promjena političke vlasti nije donio ploda.¹²² Dapače čini se da je studij još više, u zamršenim političkim prilikama, počeo opadati. Kad je austrijsku vlast zamijenila francuska, zbog oporbe dijela franjevacu francuskoj vlasti jedva se moglo pronaći lektore. Na katedru se nakon više godina

¹¹⁶ AFPPOS, S 17 [Acta C. Marojević], f. 45^v; S 15 [Acta J. Radman], f. 259^v; S 17 [Acta J. Radman], f. 76^v-77^r, 121^v-122^r; S 18 [Acta Rajčević], 19^v; S. 19 [Acta Rajčević], f. 20^v.

¹¹⁷ Providebitur. S 20 [Acta Maroević], f. 185^v; S 21 [Acta Maroević], f. 225^v; S 23 [Acta, H. Loze], f. 9^r.

¹¹⁸ S 22 [Acta, H. Loze], f. 16^{r-v}. U spisima se redovito navodi kao Medvidović.

¹¹⁹ S 23 [Acta, H. Loze], f. 48^r.

¹²⁰ S 24 [Acta, M. Bilušić], f. 38^r.

¹²¹ S 26 [Acta A. Perić], f. 20^v-21^r.

¹²² V. KAPITANOVIĆ, »Un tentativo di riforma nella Provincia Franciscana del Santissimo Redentore in Dalmazia (1800–1806)«, *Archivum Franciscanum Historicum*, 73/1980, str. 341–372.

vratio Penović Medvidović, što vjerojatno znači da mladih snaga nije bilo na raspolaganju.

Usprkos takvu opadanju franjevci su upravo zbog održavanja vlastitih škola imali čitav niz izrazito kulturnih osoba. Francuski general i kasnije maršal Marmont u pismu Napoleonu i u svojim uspomena pohvalno piše o njima.¹²³

Provincijal Josip Glunčević, koji je u Dalmaciji slovio za jednoga od učenijih ljudi, svojim prijateljevanjem s maršalom Marmontom, koji mu je u svojim *Uspomenama* posvetio jedan odlomak,¹²⁴ uspijevao je osloboditi mlade studente franjevce vojne službe, pa je i sinjsko filozofsko učilište nastavilo djelovanje. No u takvim prilikama čini se da je to bilo jedva više od životarenja.

Takvo je stanje ostalo do nastupa druge austrijske uprave u Dalmaciji. Tako ga opisuje i austrijski tajni agent, vjerojatno fra Inocent Čulić, zvan fratar Gluhi. On tvrdi da u Provinciji nedostaju uređena učilišta,¹²⁵ a o sinjskom samostanu izričito tvrdi da je knjižnica slabo održavana a učilište slabo uređeno,¹²⁶ u čemu je vjerojatno bilo istine.

Uvođenjem austrijske reforme školstva, kojom su u Dalmaciji dokinuta biskupijska sjemeništa i osnovana dva centralna, jedno glagoljaško i drugo latinaško u Zadru, troškove školovanje biskupijskih svećenika preuzela je država. Redovnici koji su do tada imali svoje studije, prema odluci dvorske komisije za studij, mogli su ih zadržati ukoliko su se mogli uskladiti s

¹²³ Marmontovo pismo Napoleonu u: *Mémoires du Maréchal Marmont Duc du Raguse de 1792 à 1841*, tome III, Paris, 1857, str. 185–189. G. CVITANOVIĆ, *Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja*, Šibenik, 1920, str. 73–74. Hrvatski prijevod *Maršal Marmont Memoari* [priredio i preveo F. Baras], Split, 1984, str. 127–129. Izvornik pisma u Archives Nationales, Paris, AF IV 1713. datiran je 11. siječnja 1809, a ne 3. siječnja kako je navedeno u *Memoires* i u izdanjima i prijevodima koja su odatle preuzeta. Usp. također MARŠAL MARMONT, *Memoari*, str. 104. »Imao sam prilike uočiti veliki utjecaj franjevaca u Dalmaciji. Ovi vrlo prosvijećeni redovnici, u svakom smislu daleko superiorniji od ostalog klera u pokrajini, smješteni su u jedanaest samostana. Milosrdni, marljivi u vršenju svojih dužnosti, opsluživali su veliki broj župa. Bilo je od velike koristi pridobiti ih, jer imati njih za prijatelje značilo je pridodati vlasti svu moralnu snagu kojom su oni raspolagali.«

¹²⁴ MARMONT, *Memoari*, str. 104–105. Odnose Marmonta i Glunčevića opisao sam u članku »Maršal Marmont i franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja« koji bi se uskoro trebao pojaviti iz tiska.

¹²⁵ »[Manc]ano finalmente i buoni regolati studi, da quali [è gra]nde il vantaggio della Religione e dello Stato.« Beč, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Polizeihofstelle, 1822, n. 636. f. 9^v.

¹²⁶ »La libreria è mal tenuta [...] Talvolta viè studio della morale, e talvolta quello di filosofia, che sono sempre in cattivo sistema.« Ibid. f. 8^v.

austrijskim zakonodavstvom. Vlada u Zadru držala je da bi uvjete moglo zadovoljiti šest učilišta u Dalmaciji, od kojih su tri pripadala franjevcima Provincije Presvetoga Otkupitelja (Makarska, Šibenik i Visovac), jedno dubrovačkim franjevcima, jedno dominikancima i jedno pijaristima. Svi ostali morali su svoje studente slati na odobrena učilišta.¹²⁷

U vladinoj okružnici nije spomenut Sinj kao mjesto studija. Ipak su franjevci i nadalje zadržali učilište i čak ga nastojali poboljšati. Dana 15. svibnja 1823. provincijal fra Franjo Ravlić uspostavio je nekoliko predstojnika studija koji će u njegovo ime nadgledati i provjeravati znanje studenata. Za sinjski samostan određen je već spominjani fra Josip Glunčević.¹²⁸ Čak je potkraj godine imenovan i novi profesor, ali učilište je za nekoliko godina prestalo s radom,¹²⁹ dok se nisu osposobili novi profesori na Bečkom sveučilištu i ispunili uvjeti koje je tražilo državno zakonodavstvo.¹³⁰

Filozofski rukopisi

Filozofski rukopisi dio su sinjske franjevačke knjižnice i redovito su prispijevali nakon smrti njihovih vlasnika koji su umrli u Sinju. Rukopise je u novije vrijeme popisao za nutarnju uporabu knjižnice gimnazijski profesor fra Ante Josip Soldo. Njegov katalog objavio je dr. fra Petar Bezina.¹³¹ U

¹²⁷ »In conseguenza di questa venerata risoluzione si dichiara:

ad I. Che godono il privilegio portato da questo articolo, però colla osservanza delle prescritte discipline:

a) I padri francescani minori osservanti della provincia Dalmata del Santissimo Redentore, sparsa nelle diocesi di Nona, Scardona, Sebenico, Spalato, Macarsca, e Lesina; avendo i medesimi i loro studi nei conventi di Macarsca, di Vissovaz sul fiume Kerka e di Sebenico.

b) I padri francescani minori osservanti della provincia di Ragusa, che hanno il loro studio nel convento di Ragusa, e

c) I padri domenicani gavoti di Ragusa, che hanno egualmente il loro studio nel convento di Ragusa.

d) I chierici regolari delle Scuole Pie avranno opportunamente il loro studio e noviziato nel collegio di Ragusa.«

Circolare del governo 6 marzo 1821 n. 3507–757. *Raccolta delle leggi ed ordonanze del anno 1821 per la Dalmazia*, Zara, 1834, (n. 37), str. 165–168.

¹²⁸ AFPPOS, S 40 [Acta F. Ravlić], f.4^r; S 41. [Acta J. Palatin], f. 486^v i 427.

¹²⁹ Lektor Mimica postao je je župnik u Suhom (danas Primorskom) Docu. AFPPOS, S 40b [Acta F. Ravlić], p.116.

¹³⁰ O daljnjoj sudbini učilišta usp. BEZINA, *Studij filozofije*, str. 34–41.

¹³¹ P. BEZINA, *Rukopisna baština franjevaca Provincije Presvetoga Otkupitelja*, Zagreb, 1993, str. 121.

svom osvrtnu na skotističke rukopise u Provinciji Presvetoga Otkupitelja već sam i prije objavljivanja te knjige pokušao otkriti njihove autore, pa sam tu analizirao i rukopise u sinjskoj knjižnici.¹³²

Najstariji filozofski rukopis sačuvan u Sinju potječe iz 17. stoljeća. Pisan je u Kanjiži u Mađarskoj. Najvjerojatnije ga je u Dalmaciju donio netko od lektora koji su predavali u Budimu, a takvih je bilo više. Mogao je kolati iz ruku u ruke studenata ili lektora dok nije završio, najvjerojatnije poslije smrti nekoga od vlasnika, u samostanskoj knjižnici. Iz zabilježaka se ne može zaključiti je li bio rabljen kao literatura na sinjskom filozofskom učilištu, no vjerojatno su se u prvim godinama učilišta u nedostatku filozofske literature služili i tim djelom. Da bi rasprava o rukopisima bila potpuna, navodim ga i u ovom opisu.

VII/2 [*Tractatus philosophici*], 210 × 155 mm. 320 f. Franjevačka knjižnica u Sinju, rkp. VII/2.

[1.] *Tractatus sive manuductio in Aristotelis logicam seu Summularum compendium*, f. 1^r-64^v.

Incipit: Communiter ab omnibus ante maioris logicae traditionem breve quodam compendium tyronibus mare philosophicum ingredi cupientibus praescribi polet quod aliis nominibus manuductio summularum vel verius dialectica appellatur.

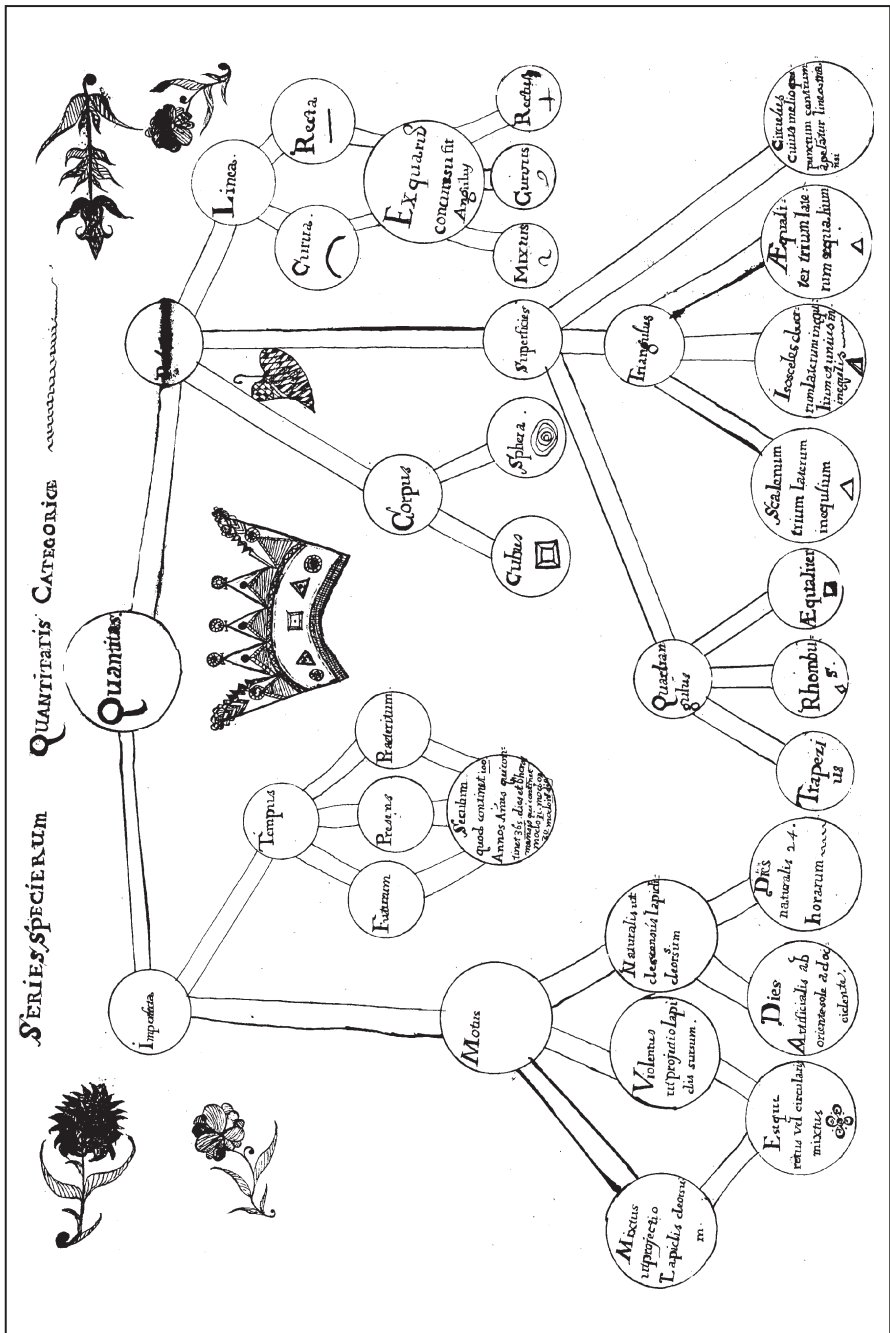
Explicit: Alia vero quae hunc usque ad ultimum summularum tractatum concernunt hic et nunc aequa pariter manere non explanatum et in ipsis scriptis facillime penetrari possit. – Finis Summularum compendii. Horis antemeridianis 21 Februarii 1676 in conventu Canicensi sub Reverendo Lectore qui supra, gubernante Provincia A.R.P. Gasparo Beltram, persoluti.

[2.] *Tractatus in universam Aristotelis logicam iuxta subtilissimi doctoris [...] Ioannis Duns Scoti mentem*, f. 65^r-227^v.

Incipit: Naturales scientias quibus homines ante illum casum imbuti fuissent, quasque sine labore infusas retinerent atque possiderent nisi protoparens noster divinae bonitatis mandato perfugisset eas nunc vobis maximo sudoris pondere apparere necesse est.

Explicit: Interim tu clementissime Deus qui omnia corda et renes penetras cuiusque sapientia condimur et prudentia gubernamur hunc nostrum qualemcumque laborem suscipere ne dedigneris [...] - Finis totius Aristotelis logicae dictatae a M.V.P. Bartholomeo Julliani in conventu beatissimae Virginis Nazarethano sub moderamine M.V.P. Bonaventura Novak, Provinciam gubernante A.R.P. Bonaventura Ukmar Ordinis Fratrum Minorum regularis Observantiae vigilantissimo Ministro provinciali.

¹³² V. KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, str. 240–304.

Slika 5. Fra Filip Baričević, Series specierum quantitatis categoricae. Franjevačka knjižnica Sinj, ms. VIII/1, f. 218r.

[3.] *Tractatus in universam Physicam Scoto-Aristotelicam*, f. 228^r-318^r.

Incipit: Si sub insuportabili tristitia pondere sponte praemitentes hebetata magis phansasmatis obtusa per inextricabilia (?) labyrinthorum compita errare nec non maestis perfusos perplexitatibus animos circumferre inscita fonte probrum (?) est.

Explicit: Et hoc ad eius gloriam qui semper est eiusdem 8 beatitudinum institutoris honorem, de 8 libris plus dicta sufficiant. – Finis totius Aristotelis logicae.

Rukopis je uvezan i ukoričen u korice obložene pergamenom od kojih je ostala zadnja korica. Na hrptu su vidljivi ostaci iz starije knjige vjerojatno inkunabule upotrijebljeni kao pojačanje za uvez. Sačuvan je samo prvi zaštitni list. Na f. 318^r-319^r objašnjenje značenja nekih riječi i pravila računanja vremena. Listovi 319^v-320^v prazni.¹³³

VII/1 BARIČEVIĆ, Philippus, *Philosophia ad mentem subtilissimi doctoris Ioannis Duns Scoti omnium theologorum principis*, 215 × 155 mm. 296 f (+20 prazni), Sinj, VII/1.

[1. *Logica parva seu de logicae principiis*], f. 4^r-56^r.

Incipit: Ordo doctrinae postulat ut omni possibilitate clare procedamus ut opus nostrum melius intelligatur antequam ad singula deveniatur, prius brevi naratione omnia exponatur quod in principio logicae est pertractandum postea singula in particularibus elucidantur.

Explicit: 89. Legis utriusque novo ordine, sed modeste disputatio procedat [...] et arguens patienter audiat respondentem. Caetera docebit usus. Haec omnia sint ad laudem omnipotentis Dei semperque virginis Mariae, Sancti Patris nostri Francisci, necnon omnium sanctorum sanctarumque Dei totiusque coetus fruentium essentiam Divinam, amen.

[2.] *In universam Aristotelis logicam disputationes ad mentem doctoris subtilis Ioannis Duns Scoti totius Seraphicae religionis magistri ac omnium theologorum principis*. f. 57^r-296^r.

Incipit: Veritatem sine veritatis (!) investigare, finem sine mediis quaerere ac scientiarum parente ac progenitrice tandem affectare parcum rationi consentane[u]m omnes unanimi consensu acclamabunt sapientes; [...].

Explicit: Sciant habitus isti sunt contrarii versantur circa idem medium [...]. Et haec quae pro mei ingeniolis imbecillitate hactenus dicta ac disputata sunt in tota logica ut obnix deprecor ad maiorem Dei gloriam, Beatissimae Virginis Mariae, divo Francisco ac omnium sanctorum ac sanctarum Dei, cui, quorum ac quarum sit honor in saecula saeculorum Amen.- Macarschae die decimanona Decembris, anno Domini 1729. Sub disciplina multum venerandi patris Philippi (!) Barichevich.- Finis Logicae.

¹³³ KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, str. 279–280.

Rukopis je uvezan u bijele kartonske korice. Starija paginacija provedena crnilom i novija folijacija grafitnom olovkom. Na naslovnici bilješka: *Qui rapit hunc librum possit sibi frangere collum et collum fractum tartara nigra patet*. Na f. 4^r označen datum početka pisanja: *Incepi Macharschae sub disciplina M.R.P. Filippi Barichievich, die 2 I(a)n(ua)rii anni 1728*. Ilustracije: *Arbor porphyriana* (f. 18^r), *Arbor entis rationis et secundarum intentionum* (f. 102^v), *Series substantiae in suas species seu arbor substantiae* (209^v), *Series specierum quantitatis categoricae* (f.218^r), *Arbor qualitatis* (f. 230^v) i druge ilustracije.

Autor ovoga djela, fra Filip Baričević, u tiskanim knjigama, koliko mi je poznato, spomenut je samo u mojemu članku o skotističkim rukopisima¹³⁴ i u potpunosti je nepoznat. Prelistavajući spise Provincije nisam o njemu uspio pronaći drugih podataka. Studij je vjerojatno završio na generalnom učilištu drugoga stupnja u Šibeniku. Sudeći prema datumima zabilježenim na rukopisu vjerojatno je predavao od početka ak. god. 1727/28. do svršetka 1729/30. Je li negdje predavao i bogoslovlje, nije poznato. Umro je u Sinju 25. ožujka 1733.¹³⁵ Sačuvao se popis knjiga koje su ostale poslije njegove smrti,¹³⁶ koji bi mogao biti zanimljiv za analiziranje njegova djela.

V/3 LIPOVAC, PETAR, [*Disputationes logicae*], 205 × 165 mm, 214 f. Sinj, V/3.

Incipit: Proemium. Sapientissimus solam investigans originem naturas et circumstantias rerum quae sub coelo sunt, mundum quoque considerando in haec prorupit, Deus mundum tradidit disputationi hominis et alterius sapientia omnium antiquorum (?) esquiri sapientes (?).

Explicit: [incomprehensibile].

Rukopis uvezan u karton s kožnim hrptom. Na početku dva zaštitna lista. Sveščići I i VIII-XIX označeni slovom T(ernio) i arapskim rednim brojevima. Folijacija iz novijega doba (J. Soldo) provedena grafitnom olovkom. Listovi 211–214 prazni. Na prvom zaštitnom listu bilješka: »Ista Logica spectat ad simplicem usum Fratris Andreae Sunarich a Zagoria. Proprio labore aquixita (!).« Na f. 210^v pribilježeno: »Ego infra scriptus finifi (!) Logicam die 24 Martii, anno Domini 1728, Baje in Regno Hungariae sub assistentia M.V.P. Petri Lipovac ab eodem loco Baje lectoris actualis. Ego

¹³⁴ KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, str. 252–253.

¹³⁵ AFPPOS, S2 [Archiviolum], f. 116^v.

¹³⁶ Registro de' libri del Padre q(onda)m Barichievich 1733. FKS, Fasc. XXI/33.

Fr. Andreas Sunarich a Zagoria, Ordinis Minorum Observantium clericus professor.«¹³⁷

Prema Franji Emanuelu Hošku Lipovac se rodio u Baji, oko 1700. i tu umro, 8. VIII. 1761. Filozofsko i teološko školovanje najvjerojatnije je završio u Italiji. Predavao je na filozofskom učilištu u Baji (1726–1729), bogoslovnoj školi nadbiskupije (1733–1735) i prvorazrednom generalnom učilištu u Budimu (1735–1746). Postigao je naslov »lector jubilatus«, a u rukopisu ostavio spis *De Deo uno et trino* (Budae, 1735–1737) i *Quaestiones in primum librum sententiarum* (Budae, s. a.). God. 1737. bio je generalni vizitator u vlastitoj Provinciji, zatim kustod (1739/40) i provincijal (1748–1751).¹³⁸ Uz njegove dosad poznate teološke spise treba mu pribrojiti i ovaj filozofski školski udžbenik.

VI/2 *In octo phisicorum libros Aristotelis Stagiritae iuxta mentem subtilissimi doctoris Ioannis Duns Scoti Ordinis Minorum magistri, theologorum principis, nec non illibatissimi conceptus Deiparae gloriosissimae defensoris praecipui disputationes*, 190 × 145 mm, [25+] 609 [+2] p., Sinj, VI/2.

Incipit: Prohaemium in physicam. Post exa[n]tlatos totim improbos labores tot dialecticis cladibus, totque incomodis evasis, ubi diu detenti fuimus, velut in quodam colle circum spinis et ribulis consito: en dilectissimi statim in physicam naturalis amena, florida et virescentia prosilimus prata.

Explicit: Igitur haec dicta quae de octo libris physicorum iuxta mentem Aristotelis usque adhuc examinavimus ad maiorem Dei gloriam, Deiparae venerationem et sui immaculati conceptus, exaltationem omniumque sanctorum honorem sufficient. Amen.

Rukopis je bez korica. Svešćići 1–17 označene su riječju *Ternio* i arapskim znamenkama. Pet je zadnjih svešćića bez signature. Impaginacija je stara, vjerojatno provedena prije uvezivanja rukopisa. Poslije naslovnice umetnut je jedan nepaginirani deseterolist s kazalom obrađenih tema.¹³⁹ Zbog tekstovne sličnosti rukopis je nužno promatrati u svezi sa sljedećim rukopisom i niže navedenom skupinom.

VI/4 *Disputationes in octo libros physicorum Aristotelis iuxta mentem subtilissimi doctoris Ioannis Duns Scoti theologorum principis ac conceptus ilibati-*

¹³⁷ KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, str. 270–271.

¹³⁸ F. E. HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002, str. 153–154 i 433, b. 84.

¹³⁹ KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, str. 264–265.

ssimi gloriosae Deiparae praecipui defensoris, rkp. 200 × 145 mm. 245 f. sign. VI/4.

Incipit: Post non leves [exantlatos] labores in arduis logicae difficultatibus eiusque peragatis campis spinosis in quibus diu detenti fuimus [...].

Explicit: Haec dicta quae de Octo libris physicorum iuxta mentem Aristotelis usque adhuc examinavimus ad maiorem Dei Gloriam Deiparaeque venerationem et sui immaculati conceptus exaltationem, omniumque sanctorum cedant.

Rukopis VI/4 uvezan je u bijele kartonske korice od kojih je danas ostala samo zadnja korica. Sveščići su signirani velikim slovima A-S. Folijacija je provedena u novije vrijeme grafitnom olovkom. Na naslovnici datum početka pisanja rukopisa *1754, die 9 Iulii*. Na poleđini posljednjega lista (235^v) zabilješka: A Sua Eccellenza la N(obil) D(onna) Angiola Foscarini Celso (?),¹⁴⁰ San Cosma, alla Zvecca, Venezia.¹⁴¹

Djelo je vremenski prvo među sličnim rukopisima od kojih je jedan Božitković pogrešno pripisao Mihovilu Dragičeviću. Sinjski je rukopis vjerojatno najstariji. Potom po starini i po identičnosti slijedi živogoški rukopis, koji je vjerojatno prepisao Vicko Bitunjac i dao ga 1757. uvezati u Splitu.¹⁴² Nepoznato je gdje je Bitunjac završio filozofske studije. Pretpostavka da je to moglo biti u Sinju mogla bi se zasnivati samo na tome što je to najbliži samostan njegovu rodnome mjestu. No to kod franjevaca nije nikada imalo odlučujuću ulogu. Nakon njegove smrti, u Živogošću 1815, njegov je rukopis najvjerojatnije ostao u samostanu, gdje se nalazi i danas. Rukopis pisan u Veneciji najvjerojatnije se čuvao na sinjskom učilištu. Tu je vjerojatno poslužio lektoru fra Ivanu Kardumu pri sastavljanju njegovih predavanja koja je u prvoj polovici 1765. diktirao studentima u Sinju.¹⁴³

Sličnost ovoga i prethodnog rukopisa uočljiva je već na prvi pogled. Kako sam već istakao u prethodnim radovima još tri rukopisa ovisna su o

¹⁴⁰ Foscarini su ugledna mletačka plemićka obitelj koja je dala više duždeva. Pregledajući na internetu genealogije plemenitih talijanskih obitelji (*Genealogie delle famiglie nobili italiane, a cura di Davide Shamà*) nisam uspio pronaći ime plemenite gospođe Anđele Foscarini koja bi živjela u to vrijeme.

¹⁴¹ V. KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, str. 257.

¹⁴² Usp. V. KAPITANOVIĆ, »Filozofsko učilište u Živogošću (1748–1772) i rukopisni priručnici u franjevačkoj knjižnici«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 23 (1997), br. 1–2 (45–46), str. 213–214.

¹⁴³ Nekadašnji rukopis samostana u Karinu br. X nosio je natpis: »Labor Fratris Raphaelis Ticina à Iadra, in actu studens philosophiae in liceo S. Mariae Signensi, sub assistentia Reverendi Patris Ioannis Cardum« i poslije *explicit* bilješku: »Die 27 Iu(nii) anni Domini 1765«. Usp. V. KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, str. 268.

ovom ili o nekom zajedničkom predlošku. To su rukopisi u samostanima Visovac, br. 18,¹⁴⁴ Omiš bez signature,¹⁴⁵ Makarska, sign. 13.3.¹⁴⁶

VI/3 *Cursus philosophicus iuxta mentem subtilissimi doctoris Ioannis Duns Scoti theologorum principis ac illibatissimi conceptus Deiparae gloriosae praecipui defensoris*, 210 × 150 mm, 144 f. Sinj, VI/3.

Incipit: Non levem certe nec planam progredimur viam lectissimi adolescentes, dum nomen Philosophiae certum et utile reddere studemus profecto tam arduum necnon periculosum illectu videt(ur), ubi difficilius atque periculosior investigare nequimus ob nimirum tam imbecilitatem mentis, quam brevitetem huius humanae religionis cursus cuius ars longa, experientia falax videtur.

[1. *Summulae logicae parva*], f. 8^r-65^r.

Incipit: Caput primum – De operationibus intellectus humani. – Antequam deveniamus ad discernendas operationes intellectus humani necesse existimo premittere quid sit intellectus quidve illius obiectum.

Explicit: Et haec adolescentes incliti pro parva notitia Summularum sufficiant vobis, plura forsitan invenietis aliis in libris quae ins (?) absint. [...] Interim dicta caedant ad laudem Omnipotentis Dei, Sanctissimae Deparae sine labe conceptae, fundatori seraphico, glorioso Antonio Paduano divo Hieronymo patrono inclito nec non martyris atque virginis S. Catarinae studiorum protectricis. – Finis Summularum. Anno Domini 1759.

[2. *Logica maior*], f. 144^v-75^v. [pisana s obrnute strane Summula].

Incipit: [deest].

Explicit: [deest]

Rukopis uvezan u bijele kartonske korice. Sveščići nemaju knjigovežničkih signatura. Vjerojatno nedostaje jedan ili više sveščića rukopisa. Folijacija novijeg datuma grafitnom olovkom. Listovi 65^v-75^r i 114^v neispisani. Na f. 2^v. bilješka:

»Die 25 aprilis feci initium huiusce methodi Philosophiae nomine, in conventu nostro Praesentationis Beatae Mariae Virginis Splati. [...] Ma heu qualem metum die qui supra ego Frater Franciscus Vučovich [Vučković] mihimetipsi imposui, cum favente Virgine, spero omnia mihi prospera eventura. Invocato igitur Divini

¹⁴⁴ Usp. V. KAPITANOVIĆ, »Visovački školski priručnici«, 310–311, 314–315. Tu je donesen i grafički prikaz utjecaja i sličnosti pojedinih rukopisa objavljen ranije u *Prilozima*, br. 39–40 (1994), str. 164.

¹⁴⁵ KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, str. 268–269.

¹⁴⁶ V. KAPITANOVIĆ, »Latinski filozofski rukopisi«, str. 217–219. V. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj*, Makarska, 1993, str. 75–76.

nominis patrociniio alterorumque patronum iamiam opus una cum caeteris condiscipulis anni millesimi septingentesimi 60 agredior«.

Na f. 114^r ime vlasnika: Frater Francisci Vuscovich à Cetina. Anno 1761. Tekst Velike logike (*Logica maior*) na početku krnj. Počinje od *Propositio prima* frazom: *Obiicio 2°: Si Adamus habuisset scientiam [...]*. a završava sa *Questio septima Disputationis secundae* rječima *Ad tertium respondetur: [...] non exinde sequitur dari ullum malum finitum*.¹⁴⁷

Opisujući filozofsko učilište u Splitu nisam uspio pronaći tko su bili studenti 1757–1762. i lektori 1760/61–1761/62. godine. Iz rukopisa je, međutim, jasno da je jedan od studenata bio fra Franjo Vučković, prepisivatelj rukopisa i kasniji višegodišnji lektor na istom učilištu. Ostaje još uvijek nejasno tko je autor rukopisa. Prvi dio, *Summulae* ili *Mala logika* mogao bi sadržavati predavanja fra Ivana Skočibušića, pod čijim je vodstvom Vučković vjerojatno započeo studij.¹⁴⁸

VII/3 *Disputationes in universam Aristotelis Logicam iuxta mentem venerabilis ac subtilis doctoris Ioannis Duns Scoti theologorum omnium principis*. Sinj, VII/3, 200 × 150 mm, 213 f.

Incipit: Proemium. Postquam in logica parva sive in summulis instrumenta logicalia tamquam arma ad pugnandum necessaria et regulas syllogisticas tamquam artem pugnandi, vobis dedi vosque erudivi; modo ad logicam magnam, tamquam ad campum pugnae, vos deducere intendo.

Explicit: Explicit universae logicae Scoti tractatio, in qua clara habetur terminorum, propositionum et argumentationum explicatio. Concedat nobis Deus omnipotens ut expleti omni cum pietate dierum nostrorum terminis et expeditis bene vivendi propositionibus, iam christiane argumentemur, ut ex virtuosae vitae praemissis in terra, conclusionem felicitatis aeternae consequi mereamur in coelo. Amen. – Sit tibi semper coelorum Rex gloria decusque qui mihi salutem, simulque tribuisti huius finem, sit et tibi excelsi artis laus Regina poli, quae initiis huius quam assumimus artis spero adstabis nostri.

Rukopis sadrži čitavo djelo *Disputationes*, f. 1–175^v i raspravu *De universalibus in communi*, f. 176^r–213^v. Uvezan je u bijele kartonske korice. Knjigovežničke oznake sveščića pisane arapskim brojkama. Na f. 35 zapisan je datum 5. II. 1752, što je datum završetka pisanja *De logicae pro-*

¹⁴⁷ КАПИТАНОВИЋ, »Testi scotisti«, str. 256–257.

¹⁴⁸ Usp. V. КАПИТАНОВИЋ, »Filozofsko učilište i rukopisi u Franjevačkom samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu, 1748–1826«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 27 (2001), br. 1–2 (53–54), str. 287–320.

emialibus. Datum 16 Februarii 1753. zapisan je na f. 132^v, a treći se put pojavljuje (Die 5 Maii, 1750) poslije završetka (explicit) *Universae logicae Scoti tractatio*. Poslije toga *explicit* prekrižena su tri retka pisana bosanicom i slijedi potpis »Ego Frat' Antonius Lozinovich«. Sudeći prema izgledu pisma on je i prepisao tekst. Ostali su neispsani listovi: 36^v, 175^v [175^a-175^e], 187^v-188^v i 201^v. Na prvom je zaštitnom listu bilješka: »Ad simplicem usum Fratris Hieronimi Rauliich, anno 1779«, a ispod nje potpis ali bez prezimena već s oznakom zavičaja: »Ego fr. Hieronymus a Cozziza«. Na f. 188^v potpis: »Frat Hieronymus Ravliich, sua manu«. Na posljednjem zaštitnom listu bilješka: »Ad usum Fratris Hieronymi Ravliich et aliorum omnium fratrum«.

Već sam pred petnaestak godina upozorio na jednake ili slične tekstove ovoga djela u više rukopisa.¹⁴⁹ Poslije detaljnije analize sličnoga rukopisa u Splitu došao sam do zaključka da su svi ti rukopisi, pa i sinjski, više ili manje, ovisni o zajedničkom predlošku predavanja fra Jeronima Filipovića. Ugled koji je Filipović uživao u Provinciji potvrđuju i prerade njegovih predavanja. Kako do sada nije ustanovljeno mjesto Lozina studiranja prije ređenja za svećenika,¹⁵⁰ nejasno je gdje ga je Loze pisao. Vjerojatno je sam Loze poklonio rukopis mlađem redovniku iz svoga zavičaja Jeronimu Ravliću iz Koziće, a kad je ovaj umro u Sinju 13. travnja 1796, rukopis je prispio u knjižnicu.¹⁵¹

X/1 STOJČEVIĆ, Andreas, *Logica Aristotelis Stagritae iuxta inconcussa dogmata Ioanis Dunsii Scoti doctoris subtilissimi*, 230 × 185 mm, [54+] 237 [+37 p.], Sinj, X/1.

Rukopis sadrži malu logiku, velikui logiku i raspravu iz metafizike.

[1. Summulae], p. 1-54

Incipit: Verbum unicum prolatum non efusum a Te incipio artem Aristo-Scotisticam et in hac decem praedicamenta, tu et mundus sunt omnia, omnia decas, tu unitas, et mundus rotundus nulla. In te da finiam, tu medius omnium terminus optimus finis pro quo oremus: Conditor coeli et terrae ad te de profundis parvitatit meae clamo, [...].

¹⁴⁹ KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, str. 258–260.

¹⁵⁰ Nakon svećeničkoga ređenja Lozo je uz odobrenje generalnoga ministra Reda poslan na daljnji studij na generalno učilište u Bolonju. AFPPOS, S 14 [Acta F. Marianović], f. 65^r.

¹⁵¹ O ostalim sličnim rukopisima usp. V. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, str. 63–67; V. KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici«, str. 187; V. KAPITANOVIĆ, »Filozofsko učilište i rukopisi u Franjevačkom samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu«, str. 308–311.

Explicit: Qua omnia cum praeteritis sint ad laudem et gloriam Dei omnipotentis, Verbi Incarnati ac Spiritus Paracliti, honorem Beatissimae Virginis, S. Francisci, S. Bonaventurae, S. Catharinae ac omnium sanctorum Dei. – Finis. Die 19 Iulii 1750. Dictante Fra Andrea Stojjesevich Budaë.

[2.] Tractatus in Logicam magnam Aristo-scoticam, p. [0]-237.

Incipit: Blando perflante Zephyro, misso remo, vela expandere satius duxerit Navarcha quisque optatum ut assequatur portum, spumantique ut eludat undae.

Explicit: Multa adhuc dicenda fuissent sparsim per universam logicam a nobis breviter perlustratam. [...] Pergite ergo et volvite Deo, ter optimo maximo, gloriam et honorem, Beatissimae Virgini sine labe originali conceptae laudem, sanctis Francisco, Bonaventurae et divae Patheno martyri Catharinae dullicam devotionem dantes, vosmetipsos pro decore Ordinis et Provinciae commendantes ei, quae est decor Carmeli. Die undecima Iulii. Finis.

[3.] Tractatus super questiones (?) 12 libr(orum) (?) metaphysices iuxta solidissima principia doctoris Mariani Ioannis Duns Scoti.

Incipit: Quamquam sit difficilis ardua et subtilis hac scientia ita ut non possit eam sine magna difficultate imbecillitas nostrae mentis attingere, tamen eius bonitas, nobilitasque et decor [...].

Explicit: [...] et haec pauca de ente metaphysico sufficiant cedantque in honorem Entis entium quod comprehendere minime potentes cum antesignano deprecamur non demus maris submersionis (?) sub gratia occinendo, Ens entium si te non capere possumus cape nos et miserere nobis.

Rukopis je uvezan u kartonske korice s kožnim hrptom i zaštinim kožnim kutovima. Korice su oštećene, naročito prva. Zaštitni listovi. Čini se da je u prvom dijelu kodeksa *Logica magna* paginaciju proveo prepisivač. To navodi na pomisao da je rukopis uvezan i ukoričen kasnije. Na prvom zaštitnom listu bilješka: »Usui inservit Fratris Ioseph Glunczevich e Signio 1772«, a na naslovnici datum »Die 4^a Aprilis«, najvjerojatnije kada je prepisivač započeo prepisivanje djela. Iza spisa *Summula* započeto je pisanje: *Loci dialectici et maximae* i potom slijede dva prazna lista. Četiri prazna lista nalazi se i poslije str. 237 drugoga spisa *Tractatus in Logicam*. Oblik pisma oponaša gotičku frakturu (*die Fractur*).

Franjo Emanuel Hoško, koji je istraživao budimski franjevački krug, pronašao je u franjevačkom samostanu u Budimu dva spisa *Philosophiae pars prima seu Logica* (Budaë, s. a., vel. 11 × 18,5 cm, str. 291, samostan u Budimu, sign. k VI 18) i *Philosophia ad usum curiosorum comunicata* (Budaë, s.a., vel. 10,2 × 16 cm, str. 296, samostan u Budimu, sign. k IV 45) koja se prema inicijalima nesigurno pripisuje Stojčeviću. Prema onomu što piše Hoško, Stojčević je objavio jednu filozofsku javnu raspravu održanu

u Budimu i ostavio u rukopisu jednu teološku raspravu.¹⁵² U sinjskom se rukopisu izričito navodi da ga je Stojčević diktirao u Budimu, pa je to dosada najopsežnije djelo za upoznavanje Stojčevićeva filozofsko-nastavnoga rada.

U Budimu je studiralo više franjevaca iz Dalmacije, no nije poznato kako je rukopis stigao do njegova kasnijega vlasnika fra Josipa Glunčevića, koji se vjerojatno njime služio u svojim predavanjima filozofije.

Zaključne napomene

Bilo bi preuzetno, na temelju dosta škrte pisane dokumentacije koja je obrađena u ovom članku, donijeti prosudbu o sinjskom filozofskom učilištu i njegovoj ulozi, tim više što nisu proučeni tiskani tekstovi koji su se rabili na učilištu. Vjerujem da prema onomu što je izloženo nije ipak pretjeran zaključak da je učilište ispunjavalo svoju obrazovnu ulogu pripremanja kandidata za svećenički stalež, a kao provincijskom učilištu to mu je bio glavni cilj. Studenti koji su se pripremali za nastavnike odlazili su na daljnje školovanje na generalna učilišta. Ipak je razmjerno velik broj profesora i studenata ostavio dublje tragove u pokrajinskoj, a neki čak i u hrvatskoj povijesti.

Sudeći više po onome što su učinili u životu nego po njihovim pisanim filozofskim spisima, nekadašnji su sinjski profesori filozofije, naročito u prvoj polovici XVIII. stoljeća, bili ugledni redovnici. Od poznatih imena upravljali su Provincijom Jeronim Filipović (1735–1738, 1751–1754), Petar Filipović (1763–1766), Andrija Stančić (1766–1770), Josip Glunčević (1806–1819) i Ante Paić (1845–1848). Lekušić je bio tajnik Provincije Bosne Srebrene prije njezine podjele. Neki su bili generalni lektori kao Bartol Ribarević, Bonaventura Bilušić i Josip Marijan Glunčević. Lekušić, dva Filipovića, Stančić, Ribarević i Glunčević nadmašuju regionalne okvire i o njima je već dosta pisano. Filipovića su pretjerano stavljali uz bok crkvenih otaca, a Glunčevića Marmont uspoređuje s Bossuetom.

Iznenaduje međutim, u bogatoj rukopisnoj ostavštini sinjske franjevačke knjižnice, razmjerno malen broj filozofskih rukopisa. Čini se da to ne samo potvrđuje izjavu austrijskoga agenta početkom XIX. stoljeća da knjižnica u njegovo vrijeme nije bila uređena, već daje naslutiti da je bila i slabo čuvana. Premda je filozofski rukopisni fond skroman, važan je za povijest

¹⁵² Opširnije o Stojčeviću, Hoško, *Franjevačke visoke škole*, str. 171–172 i 440.

filozofskoga obrazovanja. Među rukopisima posebno zavređuju pozornost rukopis filozofskih rasprava nepoznatog autora iz XVII. stoljeća te rukopisi Petra Lipovca i Andrije Stojčevića, kao svojevrsna veza hrvatskoga sjevera i juga. Bez sinjskih rukopisa i onih koji su napisani u Sinju, a prispjeli su u druge samostanske knjižnice, nije moguće pravilno vrednovanje filozofskoga školovanja u Dalmaciji, kao ni proučavanje filozofskoga rada najistaknutijega sinjskoga lektora Jeronima Filipovića, jednoga od važnih hrvatskih likova XVIII. stoljeća. Ovdje je potrebno pripomenuti da se u Sinju nalaze i neki njegovi teološki rukopisi u kojima se u dokazivanju rabe filozofski dokazi koje je potrebno proučiti za osvjetljavanje njegova filozofskoga rada.

Važnost sinjskih filozofskih rukopisa, ne smije se smetnuti s uma, nije u izražajnoj oštini duha njihovih autora, već u tome što očituju shvaćanja, mišljenja i životne stavove ljudi koji su ih pisali i druge tako učili, a djelomično i onih među kojima su posredno šireni.

THE FRANCISCAN PROVINCIAL PHILOSOPHICAL STUDIES AND MANUSCRIPTS IN SINJ UP TO THE AUSTRIAN SCHOOL REFORM

Summary

Several philosophical manuscripts are among the ample manuscript heritage in the Franciscan monastery in Sinj. In order to identify their authors and copyists, it was necessary to find out who were the lecturers and the students of the Sinj Provincial Studies. The research showed that there had been several quite educated men among them, e. g. Marijan Lekušić, Jeronim and Petar Filipović, Andrija Stančić, Bartol Ribarević, Bonaventura Bilušić, and Josip Marijan Glunčević. The analysis of the manuscripts showed that some of them came to Sinj from other studies. The author particularly emphasizes three manuscripts from the 18th century (by Petar Lipovac, Andrija Stojčević, and an unknown author, respectively) that show the connections between the North and the South of Croatia. Of particular importance is one of the many rewrites of the *Disputationes in octo libros physicorum Aristotelis*. In any case, the Sinj manuscripts are more valuable as an introduction into the concepts, thought, and standpoints of their authors and the contemporary mentality than as philosophical works.

Key Words: education, philosophy, the Franciscans, Sinj, teachers, students, manuscripts, manuals